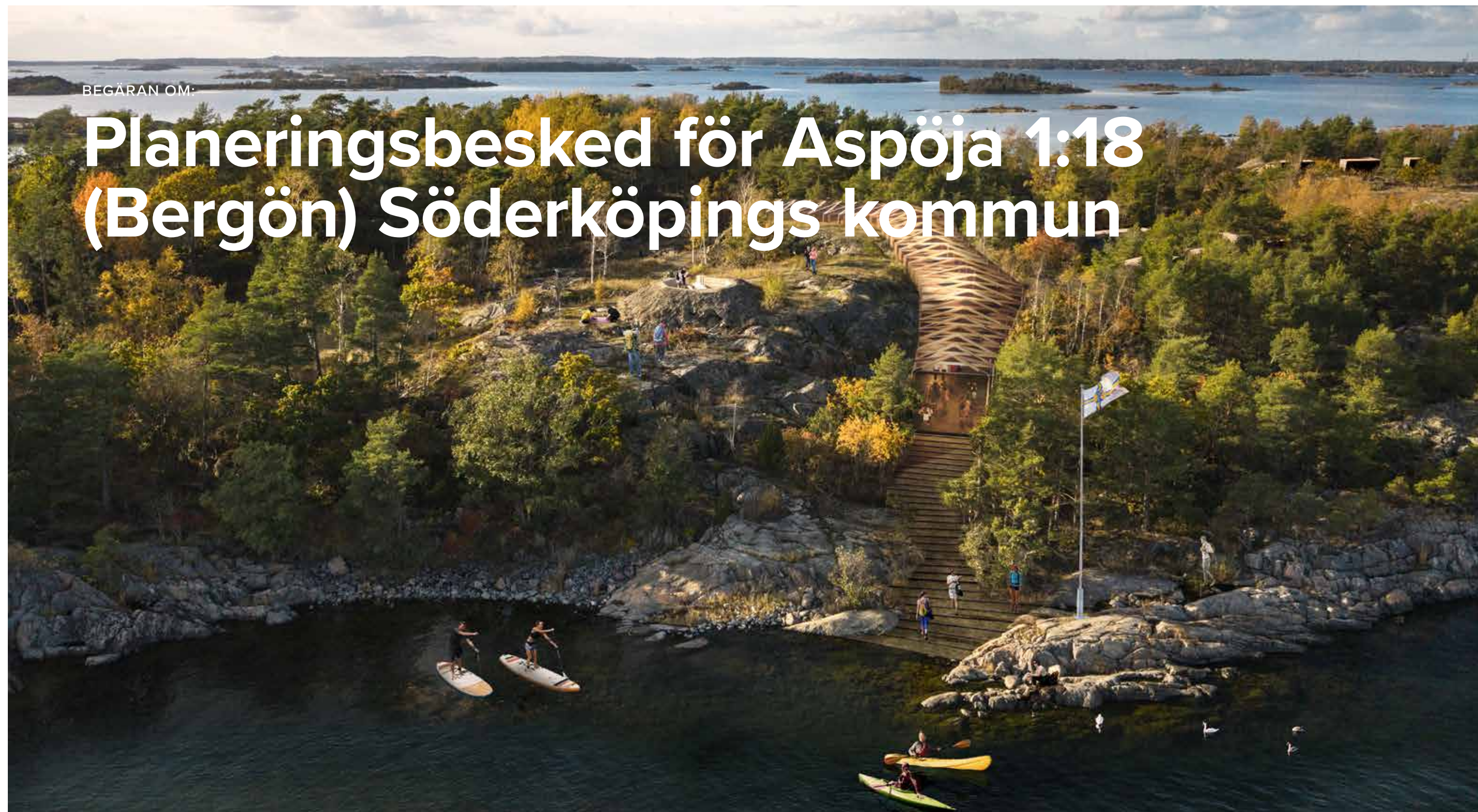

BEGÄRAN OM:

Planeringsbesked för Aspöja 1:18 (Bergön) Söderköpings kommun

Begäran om planeringsbesked för Aspöja 1:18 (Bergön) Söderköpings kommun
SBF 2019-1680
2020-11-06

SÖDERKÖPING.SE

SÖDERKÖPING.SE

SÖDERKÖPINGS KOMMUN

Samhällsbyggnadsförvaltningen
Storängsallén 20
614 80 Söderköping

Lina Gregersdotter, stadsarkitekt
Veronica Nuija, planarkitekt
John Ringström, kommunekolog

KONSULTGRUPP

Radar Arkitektur och Planering AB
Surbrunnsgatan 6, 411 19 Göteborg
031-10 98 90
kontoret@radar-arkplan.se

TEAM

Tobias Noborn, uppdragsansvarig, planeringsarkitekt, Radar
Ingrid Lindbom, planeringsarkitekt, Radar
Josefin Franzén, planeringsarkitekt, Radar
Susanna Rignér, arkitekt, Radar

Aina Sand Telhaug, arkitekt, Helen & Hard
Reinhard Kropf, arkitekt, Helen & Hard
Håvard Auklend, arkitekt, Helen & Hard
Isobel Taylor, arkitekt, Helen & Hard

Erik Nordström, jurist, Nordic Law

Theres Sunnergren, miljökonsult, Sweco

Per Stafverfeldt, lantmätare, Vesterlins

IDÉ OCH KONCEPT

Håkan Mauritzon, Aspöja fastigheter AB

OMSLAGSFOTO OCH MONTAGE

Mattias Brauns, Östgötabilder samt Helen & Hard

Dokumentversion 1.2

*Bergön är utposten, utsattheten, värnet mot öster, väder och
vind, havsörnens seglande, den lugna brisen, stormens rytande,
stillheten och natten.*

Innehåll

Sammanfattning4

1. Bergön – porten till ytterskärgården..... 8

 Idé & vision 8

 Bakgrund..... 8

 Koncept.....10

 Bergön som besöksnod 11

 Utvecklingsförslag12

 Bo på och besöka Bergön16

 Arkitektur & karaktär18

 Hållbarhet och hållbarhetsmål.....24

 Principer för användning av mark och vatten26

 Naturreservat.....29

2. Förutsättningar30

 Lokala förutsättningar30

 Övergripande planeringsdokument.....36

 Miljöbalkens bestämmelser och Helcom.....40

3. Avvägningar och ställningstaganden 44

 Planeringsbesked 44

 Riksintressen.....45

 Strandskydd46

4. Bergön 2030.....52

 Tänk om52

5. Källor53

Appendix

- 1. Utvecklingsskiss, Helen & Hard (2020)
- 2. Plankarta för planeringsbesked, Radar arkitektur (2020)
- 3. PM Strandskydd Bergön Nordic Law (2020)
- 4. Naturvärdesinventering av Bergön, Naturföretaget (2018)
- 5. Dokumentation av undervattensvegetation vid föreslagen bryggplats, länsstyrelsen (2019)
- 6. Militära lämningar, Aspöja fastigheter (2020)
- 7. Kalla krigets historia och Bergön (2020)

Sammanfattning

Bergön.

58°26'59.5"N 16°59'16.3"E

De östligaste större skären. 1,5 sjömil från den allra yttersta koben. Och samtidigt bara 15 minuter från Arkösund på fastlandet. Fyren N Fällbådan blinkandes i horisonten. Därefter Östersjöns djuphavsgravar och så småningom Estland. Under efterkrigstid Sovjet. Bergön är platsen där öbete bedrevs och sedermera upphörde, där kustartilleriet befäste sig och sedermera lämnade. Sargad. Märklig. Hällarna är som klippor är mest – men inte riktigt. Skrevorna i bergen är som på andra öar – men bara nästan.

Bergön har potential att bli en alldeles unik mötesplats i ytterskärgården. Verksamheten på Bergön ska locka en bred målgrupp. Här ska den naturälskande träffa den militärhistoriskt engagerade, den arkitektintresserade och den äventyrslystne. Den som söker det unika, den som söker sin egen upplevelse och samtidigt gemenskap. Viktigast av allt, Bergön ska vara tillgänglig för alla oavsett ålder, fysisk förmåga, funktionsvariation eller tidigare erfarenhet. Hit ska de som annars inte har tillgång till skärgården hitta – de utan egen båt, de utan egen sommarstuga, de som inte är inbitna kajaktister eller långfärdsskridskoåkare.

Balansen är viktig – att tillgängliggöra utan att förstöra. Sankt Anna skärgård är en del av den ”obrutna kusten” utan industriella anläggningar. Området har höga värden i ett nationellt perspektiv – är av riksintresse för friluftslivet och naturvärden – en gemensam angelägenhet att vårda och uppleva. En ökad besöksfrekvens ökar behovet av anläggningar för service som stöttar friluftslivet och besökaren för att minska påverkan.

På Bergön finns möjligheterna att skapa en alldeles särskild destination – en plats utsatt av väder och vind, mörk och stjärnklar. God mat och unikt boende. Besökscentrum med information, utbildning, guidningar och aktiviteter. Möjlighet att ta del av skärgårdslandskapet, dess unika natur och hemlighetsfulla Kalla kriget-historia.

En stor del av attraktionen stavas **Arkitektur**. En hög ambitionsnivå stöttas av ett gestaltungs- och kvalitetsprogram och en aktiv diskussion om arkitekturens värdeskapande kraft. Att spendera en natt eller två på Bergön ska vara en helhetsupplevelse där bunkrar och värn sätter scenen för modern arkitektur som speglar platsen. Samtidigt kan Bergön bli en betydande del av den levande skärgården, med aktiviteter året om. Satsningen kommer generera många arbetstillfällen både under etableringsfasen – som kommer vara utdragen under många år för att ske med hänsyn till områdets natur-, kultur- och friluftsvärden – och driftsfasen.

Bergön kan rymma många olika former av boende. Det de har gemensamt är känslan av gemenskap och kollektivet. Kanske etableras någon del av ön genom en boendegemenskap, kanske utvecklas en del som en bostadsrättsförening där byggnaderna hyrs ut under stora delar av året för en levande skärgård året om. Att dela på mark och ha gemensamma byggnader och funktioner är bara en del av hållbarhetsansatsen med projektet – att tillgängliggöra skärgården genom en samlad besöksnod är en annan. Sankt Anna skärgård har höga natur- och kulturvärden i sin helhet genom unika miljöer. På Bergön är det endast begränsade delar

som har höga naturvärden och den tidigare användningen som kustartilleribas gör att mycket finns förberett – själva återanvändandet är en stark hållbarhetsaspekt.

Hela Bergön omfattas av strandskydd. Det finns därmed inga platser på ön där byggnader kan placeras utanför strandskyddat område. Byggnationen koncentreras till öns mitt där också befintliga strukturer av värn, vägar och bunkrar finns. Fri passage tillgodoses längs öns stränder.

Strandskyddet avses endast upphävas inom angivna byggrätter. På övriga delar av ön ska strandskydd råda alltså. Kommunen tar stöd i följande särskilda skäl vid upphävandet av strandskyddet inom byggrätter och hamnområden:

Ianspråktaga områden – för tomtmark bebyggd med lagligen uppförda byggnader.

Anläggningar som för sin funktion måste ligga vid vattnet – för småbåtshamn, kaj, bryggor och vågbrytare

Angeläget allmänt intresse – utvecklingen av Bergön syftar bland annat till att tillgängliggöra naturvårdsintressen, friluftsintrössen och militärhistoriska intrössen på ön och i hela Sankt Anna skärgård. Kommunen har utrett två alternativa platser med potential att tillgängliggöra skärgården. Ingen av dessa bedöms ha samma unika förutsättningar som Bergön för att tillgängliggöra skärgården för alla.

Annat mycket angeläget intresse – den föreslagna utvecklingen kan gagna hela Sankt Anna skärgård genom att ett besöksmål etableras, arbetstillfällen skapas och lokala näringar stimuleras i hela området. Kort sagt ökar förutsättningarna för en levande skärgård. Och en levande skärgård är precis vad som eftersträvas i lokal, regional och nationell planering. En levande skärgård är en grundförutsättning för att upprätthålla andra värden som ett hävdad landskap, biologisk mångfald och ett friskt hav.

Naturinventeringar har genomförts och strandskyddets syften att bevara goda livsvillkor för djur- och växtliv bedöms inte komma att äventyras. Eftersom ön är kuperad och bitvis svårtillgänglig kan nya anläggningar för friluftslivet underlätta åtkomsten till strandområdena. Områden med höga naturvärden bevaras för både flora, fauna och människor. Utvecklingen av Bergön bedöms inte stå i konflikt med strandskyddet utan snarare bli ett led i att värna den allemansrättsliga tillgången samtidigt som naturvärden bevaras.

Kommunen gör bedömningen att det finns särskilda skäl att upphäva strandskyddet på det sätt som redovisas i detta underlag, att utvecklingen stärker strandskyddets syften, samt att riksintressen tillgängliggörs och värnas enligt miljöbalkens intentioner för att undvika påtaglig skada. Att Länsstyrelsen Östergötland delar dessa ståndpunkter vill Söderköpings kommun pröva genom denna begäran om planeringsbesked.

Kajaktister i skärgårdslandskap på natten. Foto: Do the North

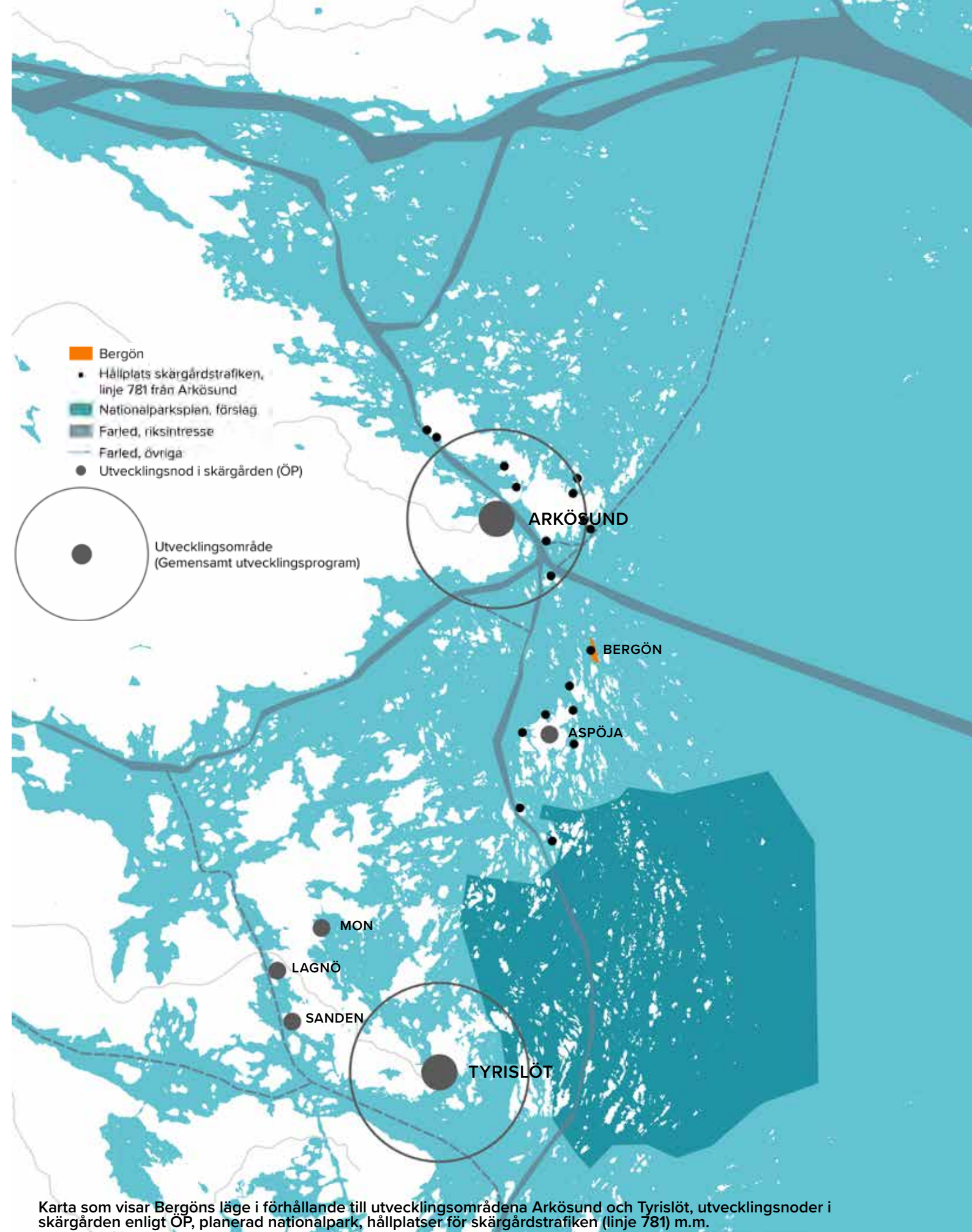
Utsikt från Bergön med kanonvärn i förgrunden. Foto: Mattias Brauns

Fällbådens fyr.
Foto: Mattias Brauns

Översiktskarta som visar Bergön i förhållande till Söderköping, Norrköping och Oxelösund.

Kustartilleriet:

Batteriplats AD Arkösund

Bergön

Kustartilleriet (KA) var ett tidigare vapenslag inom marinen. I Sverige erhöll kustartilleriet en fast organisation 1902 och tillhörde sedan i sin helhet marinen. Med försvarsbeslutet 2000 beslöts att det svenska kustartilleriet skulle avvecklas helt, vilket skedde den 30 juni 2000. Den 1 juli 2000 bildades amfibiekåren.

När kustartilleriet bildades var huvuduppgiften invasionsförsvar och försvar av de marina basområdena. Dessutom medverkade kustartilleriet till att försvara viktiga farvattensförträngningar samt ge artilleristöd åt lätta sjöstridskrafter samt skydd av sjötrafiken. Kustartilleriet löste dessa uppgifter genom att med artilleri och minor driva undan, stoppa eller sänka fientliga fartyg.

Under andra världskriget och framåt byggdes cirka 60 kustartilleribatterier längs den svenska kusten. Under 1970-talet var invasionshotet mot kusten i högsta grad verklighet för den svenska försvarsmakten. Därför fick pjäserna tillverkade av Bofors med tillhörande stridsledning, radar och luftvärn ett kraftigt skydd mot alla typer av stridsmedel. (Källa: Wikipedia)

I mitten av 1960-talet började batteriet på Bergön byggas. Det svenska kustartilleriet skulle förbättras och skyddet av Svenska hamnar förstärkas. Från andra världskrigets dagar hade kustartilleriet varit på plats i Arkösund med en minspärrtropp på Kopparholmarna, vilken var aktiv och bemannad under delar av kriget. Lokala krafter användes för att transportera tonvis med cement, byggmateriel och utrustning till de fyra större underjordiska anläggningarna och ovanjordsbarackerna som skulle byggas.

I slutet av 1990-talet hade slutet kommit för dessa typer av anläggningar. Batteriet på Bergön revs och de underjordiska anläggningarna plomberades. Det mesta av installationerna under jord plockades iland och pjäsbrunnarna gjöts igen med mängder av betong. Efter markskifte och med den nya ägaren till Bergön har de gamla anläggningarna gjorts mer tillgängliga. En av pjäsbunkrarna har öppnats tillsammans med huvudanläggningen på fyra våningar. Dessa har tilldragit sig ett stort intresse från militärhistoriker och bunkerintresserade under de senaste åren. (Källa: Utdrag ur bilaga 7 – Kalla krigets historia och Bergön, 2020)

Under Kalla kriget var Bergön ett av de kustartilleribatteri som skulle hindra fienden från att ta sig in sjövägen till fastlandet. Nu vill den nya ägaren förvandla den forna militäranläggningen till ett attraktivt besöksmål.

De skulle stoppa fienden

SANKT ANNA När Kalla kriget var som kallast byggdes snabbt ett 30-tal kustartilleribatterier längs kusten som en del i det svenska försvaret. I dag är alla nedlagda och tömda. Några har bevarats som museer. Men Bergön tömdes och plomberades.

– Tänk vilken kapitalförstöring, säger Hans Stenberij, en av de forna battericheferna, när han tillsammans med fem tidigare arbetskamrater, en militärhistoriker och öns nuvarande ägare besöker Bergön utanför Arkösund för första gången sedan nedläggningen. – Det känns lite vemodigt, fortsätter han. – Varför kunde man inte ha bevarat det här lite mer intakt? Bergön var ett av 30 kustartilleribatterier som byggdes i snabb takt under 1960- och 70-talen. 27 av dem låg på Östkusten vilket visade var man trodde att fienden skulle komma ifrån. Syftet var att hindra fiendens fartyg från att land-sätta markstridsstrupper i Sverige, eller åtminstone se till att en invasion inte kunde ske obemärkt. – Bergön var en del av invasionsförsvaret av Sverige och ett av tre viktiga fasta kustartilleriförband runt Bråviken. De skulle förhindra att fientliga fartyg trängde in i Bråviken och skydda egna mineringar över farlederna samt skydda egen sjöfart i den nord-sydliga farleden längs kusten, berättar militärhistorikern Lars Hansson. – De skulle kunna leva och bo instängda i flera veckor om så skulle behövas. Pjäserna skulle skjuta på fientliga sjöstridskrafter. Samtidigt skulle förbandets bemanning skydda sin egen ö mot eventuellt luftlandsatta markstridskrafter, två uppgifter svåra att förena. Det övergripande målet var förstås att i samverkan med andra marinstridskrafter, arme- och flygförband stoppa fartyg i ett invasionsföretag, säger Lars Hansson. **Batteriet stod klart 1967** och Leif Skantze blev dess första batterichef, och sedermera spärrkompanichef för förbandet som under 70- och 80-talet kraftigt byggdes ut och kompletterades med enheter för markförsvar, luftförsvar och spaning. – Vi var mycket självständiga och kunde genom åren utveckla ett nära och bra samarbete framförallt med armeförbanden på fastlandet, berättar han. – Var fjärde år, med början 1970, genomförde vi krigsövningar. Dessemellan var det befälsövningar och förberedelser inför de kommande krigsövningar. Om det hade blivit krig tror jag vi hade klarat oss riktigt bra eftersom materielen var modern, personalen hade övat regelbundet och personalomsättningen var låg.

Den sista stora övningen genomfördes 1990, drygt tio år senare lades anläggningen ner. Och även om bunkrar och skyddsrum är tömda bär Bergön fortfarande spår av sin militära historia: I dag har också ett par bunkrar frilagts efter

Lars Tenggren var batterikvartermästare och ansvarade för all utrustning, mat, ammunition, kläder med mera.

”Man kunde vara instängd här i tre veckor och sällan vara ovanför markytan. Jag får lite klaustrofobikänsla, men det hade jag inte då.

Lars Tenggren, batterikvartermästare

plomberingen i början på 2000-talet. Ingen av de forna kollegerna har varit på ön sedan de senast övade där för 30–35 år sedan. Så det är med blandade känslor de gått i land för att se hur anläggningen ser ut i dag. – Det är jättekul att vara tillbaka tillsammans med dem man jobbade närmast ihop med. Här stod sängen jag sov i, precis bredvid platsen varifrån striden leddes, säger Leif Skantze, som inte varit på Bergön sedan 1988. Några nostalgiska känslor för anläggningen har han inte, säger han. – Den var bra på sin tid, men skulle inte funka i dag. **Kollegan Hans Lindén**, som var batteriets siste chef, tyckte att det var synd när anläggningen lades ner. – Det var ett fungerande förband. I dag känns stället bedrövt, det har förlorat sin själ, säger han. **Kändes det någonsin som att kriget faktiskt skulle kunna komma?** – Nej, det tycker jag inte, säger Leif Skantze. – Men det var viktigt att de som var in-

kallade och försakade familjer och civila arbeten kände sig motiverade. Vi var måna om att ge en äkta omvärldsbild och det tror jag vi lyckades med. **Hur känns det att batteriet aldrig användes skarp?** – Det har jag inte funderat på, det var ju skarp i så måtto att vi övade kriget. Det var ju skarp för oss, säger Hans Lindén. **Många minnen** dyker upp när vi går omkring nere i centralbunkern: – Här var köket, säger Lars Tenggren, batterikvartermästare och den som hade ansvar för mat, kläder, utrustning, ammunition. – Det är roligt att se det här, men jag kan inte fatta att man kunde vara instängd här i tre veckor. När man bodde här var man sällan ovanför markytan. Jag får lite klaustrofobikänsla, men det hade jag inte då. Ville man se dagsljus kunde man gå in i stridsledningsrummet och titta genom periskopet och se vilket väder det var. För att lå allt att fungera hade han ett skriviträde till sin hjälp som också är med den här dagen.

SYCON		BYGGNAD D	
SEKTIONER			
SYCON TEKNISKT GULGT AB	REVISOR/REVISORER	DATUM	FASTSTÄLLT
LIPPMÅL NR 620579	NE	08.02.20	NE
DATUM 010110	HANDLAGARE N. ELMQVIST	SKALA PU28147	1:100 A1
REVISOR	REVISOR	REVISOR	REVISOR
G3644 • 000 • 00 / 30 • 006			

Besöket i den gamla bunkern väckte blandade känslor hos de forna arbetskamraterna.

Militärhistorikern Lars Hansson tittar upp ur ett av skyttevärnen där kanonerna stod.

Tre av anläggningens fyra batterichefer: Hans Lindén, Hans Stenberij och Leif Skantze.

Centralbunkern, där alla åt, var dimensionerad för cirka 60 personer men efter all utbyggnad kunde det under krigs-

–Ja, absolut. Även om en landstigning
armada skulle komma in och de

Hans Lindén,
batterichef,
tycker att det
var synd att
anläggningen
lades ner

– Nej inte på så sätt. Däremot skulle i

Anna Bennich
 anna.bennich@ostgotamedia.se

Texten fortsätter på sidan 8

utveckla
Där finns även en

[illegible]

...IVAR • Lördag 14 juli 2001

Försvaret bantas med betong

Förvarsanläggningar stängs för all framtid • En av dem är Bergön

ÖRRKÖPING
Förvarsanläggningarna i Häradsskäar skall stängas för all framtid. Men försvaret lägger förvarsanläggningar omkring fem miljarder på Gävle och Västerås. Det är ett arbete som kommer att pågå i flera år.

hundra personer bemannade förvarsanläggningarna där. Nu står båda tomma. I höst börjar tömningen och saneringen av Bergön, sedan tar arbetet med att plombera vid.

Stängs för alltid
Det är ett arbete som kommer att pågå i flera år. Det är ett arbete som kommer att pågå i flera år.

plomberas för att inte kunna öppnas igen.
Det är stora värden som försvinner på det sättet. En stor förvarsanläggning som den i Bergön kostar mycket pengar. Den byggdes på 70 och 80-talet när försvärstankandet var stort.

En av dem är Bergön

Nu skall också de på Bergön
redan Kopparholmarna i sin
dagar rymde ett 50-tal
det fasta artilleri-
bet.

stark betonggjutning som
stå i hundra år.
Ågon gång nästa höst skall
et med Bergön vara klart.
ännu en del av för-
ngarna

...kostar omkring 500 miljoner att bygga, det betyder att anläggningar för ungefär 5 miljarder läggs ner längs kusten.

hel del byggdes på 70 och 80-
len när försvarstänkandet var e
annat.
Nu när den militära hotbilden
tonats ner behövs de inte längre
- Bergön ligger för långt från
äastad för att det skall finnas
ägon alternativ användning för
läggningarna där
berg

stark betonggjutning som
står i hundra år. In
ågon gång nästa höst skall
et med Bergön vara klart. - M
ännu en del av föremyc
ngarna. D

et alternativ
ånga inom försvaret var
ket frustrerade när besluten
edläggningarna ko
Siöbe

JANNE STEFFEN

Häradsskär skall vara kvar som militärt område och anläggning. I Kopparholmarna har redan plomberats och Bergön går samma till mötes.

Foto: BJÖRN LARSSON

Foto: BJÖRN LARSSON
och anläggning. I
ergön går samma

1. Bergön – porten till ytterskärgården

Idé & vision

Idén bakom utvecklingen fastigheten Aspöja 1:18 (Bergön) består av flera viktiga delar och syftar i stort till att stötta en levande skärgård året runt genom att:

- **tillgängliggöra skärgårdslandskapet** med sin bredd av natur- och kulturvärden för en bredare målgrupp besökare.
- **etablera en nod och entrépunkt** till det unika skärgårdsområde som omfattas av Naturvårdsverkets planer på ytterligare nationalparker i Sverige. Noden ska kunna sprida kunskap om skärgårdsmiljön genom bland annat informations- och utbildningsverksamhet, guidning, möjlighet till forskning etc. En nod där hamn, kaj och anläggningar för det rörliga friluftslivet finns för att stötta upplevelsen av den unika skärgården.
- **skapa en mångfacetterad destination** i norra delen av Sankt Anna skärgård med en unik särprägel grundad på läget i ytterskärgården, det nära förhållandet till höga naturvärden, och militärhistorien kring Kalla kriget.

Destinationen kan manifesteras med signaturbyggnader som sätter Sankt Anna skärgård på kartan.

- **visa militäranläggningen på Bergön** och berätta militärhistorien kring Kalla kriget.
- **komplettera näringsverksamheterna i skärgården** och förlänga besökssäsongen genom anläggningar som erbjuder aktiviteter och boende året runt för ett flertal näringsaktörer i hela skärgården samt ge möjlighet för arbete på distans.
- **erbjuda varierande boendeformer** för att locka flera typer av besökare och boende – tillfälliga besökare, fritidsboende, deltidsboende, helårsboende.

För idé och vision står fastighetsägare Håkan Mauritzon, Aspöja fastigheter AB. Aspöja fastigheter AB har inkommit med en ansökan om planbesked för turistverksamhet m.m. Söderköpings kommun beslutade 2018-08-28 att ge positivt planbesked (Samhällsbyggnadsnämnden 2018-08-28 §74).

Bakgrund

Bergön ligger i den norra delen av Sankt Anna skärgård, cirka 4 kilometer från närmaste fastland (Arkösund). Sankt Anna skärgård är unik med en säregen karaktär som utgörs av ett stort antal kobbar och skär samt relativt få större öar. Skärgården har stora möjligheter till rörligt friluftsliv och natur- och kulturupplevelser. Bland annat är skärgården populär för kajak- och kanotpaddling, skridskoåkning, fågelskådning, segling/småbåtsturism, camping och dagsturer. Alla delar, särskilt den yttre skärgården, är dock inte lätt tillgängligt för alla. Skärgårdens betydelse för både natur, djur och människor är påtaglig vilket också återspeglar sig i ett flertal riksintressen, Natura 2000-områden, fågelskyddsområden och naturreservat. En del av skärgården söder om Bergön finns även med i Naturvårdsverkets långsiktiga nationalparksplan. Hela Bergön omfattas av miljöbalkens bestämmelser om riksintressen och strandskydd.

Aspöja 1:18 (Bergön) användes under perioden 1966–2016 till försvarsändamål. Det var i samband med Kalla kriget när Sveriges försvarslinje förstärktes som flera kustartillerianläggningar anlades vid Bråvikens inlopp, en av dem Bergön. Trots att de militära anläggningarna är tömda har de och den

omfattande infrastrukturen lämnat omisskännliga spår på ön, om än ibland skickligt dolda bland berghällarna.

Fastigheten ägs i nuläget av Aspöja Fastigheter AB. Ön förvärvades 2017 genom ett markbyte med Naturvårdsverket. I utbyte mot Bergön fick Naturvårdsverket strategiskt placerade öar med höga naturvärden för att bilda naturreservat samt för den planerade nationalparken, bland annat Östra och Västra Tyxholmarna samt Låga Bockskär. Efter bytet ingick dessa öar i Natura 2000-område tillika fågelskyddsområde. Efter ägarskiftet har några av bunkrarna och värnen öppnats för att möjliggöra besök för militärhistoriskt intresserade.

Arbetet med att utveckla Bergön till en nod för besöksnäringen ingår sedan 2017 i Interreg-projektet Coast4us. Projektet syftar till att ta fram hållbara planeringsunderlag för kust och skärgård för att uppnå balans mellan motstående intressen som utveckling av verksamheter och bevarande av naturresurser och ekosystemtjänster. Länsstyrelsen i Östergötland har en ledande position i projektet, där förutom Söderköping kommun även Valdemarsvik och Norrköping kommuner deltar.

Montage med Bergön i skymning där destinationen Bergön manifesteras av tornhusen som skjuter upp över horisonten som landmärken. Den arkitektoniska upplevelsen tillsammans med det vackra skärgårdslandskapet sätter Sankt Anna på kartan. Foto och montage: Mattias Brauns

Kanonvärnen byggdes på avsprängda ytor. Idag finns koniska betongfundament vid platserna för kanonvärnen. Foto: Mattias Brauns

Montage över nytt besökscenter i trä som slingrar sig ned mot vattnet där människor paddlar kajak och SUP, badar och vandrar över klipporna. Besöksbyggnaden dockar an till huvudbunkern och innefattar utställningslokal, naturrum, restaurang och en trappa ned till strandbrynet. Framför besökscentrumet vajar Svenska turistföreningens flagga i vinden som annonserar de övernattningsmöjligheter som finns i närheten.
Foto: Mattias Brauns Montage: Helen & Hard

Koncept

Bergön har potential att bli en alldeles särskild mötesplats i ytterskärgården. Verksamheten på Bergön ska locka en bred målgrupp. Den som söker det unika – såväl för tillfällig som för stadigvarande vistelse – ska hitta till Bergön och ha det som bas och språngbräda för det mångfacetterade skärgårdslandskapet.

Utgångspunkten i förslaget är hållbarhet och ett stort naturintresse. Förslaget till utveckling grundar sig på några principer som syftar till att på ett *hållbart sätt nyttja* en ö som redan är påverkad av människan och där naturen i skärgården får ta störst plats. Idén åskådliggörs på kommande uppslag, följt av ett förslag hur bebyggelsen kan regleras.

Bergön är ett *tillgängliggörande* projekt. Sankt Anna skärgård är en lågexploaterad bygd med en mycket finskuren struktur. De obefolkade ytterområdena har en stor mängd inneboende kvaliteter i sina natur- och kulturmiljöer. Områdena av riksintresse för bland annat naturmiljö och friluftsliv har som syfte att vidmakthålla skärgårdslandskapet så att både vi och framtida generationer kan uppleva det. Naturvårdsverket har med området i sin nationalparksplan där de uppmärksammar flera av Sveriges unika naturområden. Få har dock tillgång till allt detta eftersom det inte är enkelt att nå landskapet.

Bergön är en del av denna struktur utan att uppvisa de allra högsta värdena. Med sin historia som sönderskuren och genomborrad holme kan Bergön tåla nyttjandet av en utökad besöksnäring. Bergön kan fördela aktiviteter i skärgården som en besöksnod – en port till det unika landskapet – och erbjuda aktiviteter, guidningar och besökscentrum för att sprida information och kunskap.

Skärgårdslandskapet spelade en särskild roll i perioden under Kalla kriget. Här var kustartillerianläggningen på Bergön en viktig och tidstypisk del. Här kan också kunskap om denna epok förmedlas genom de otaliga kvarvarande strukturerna på ön.

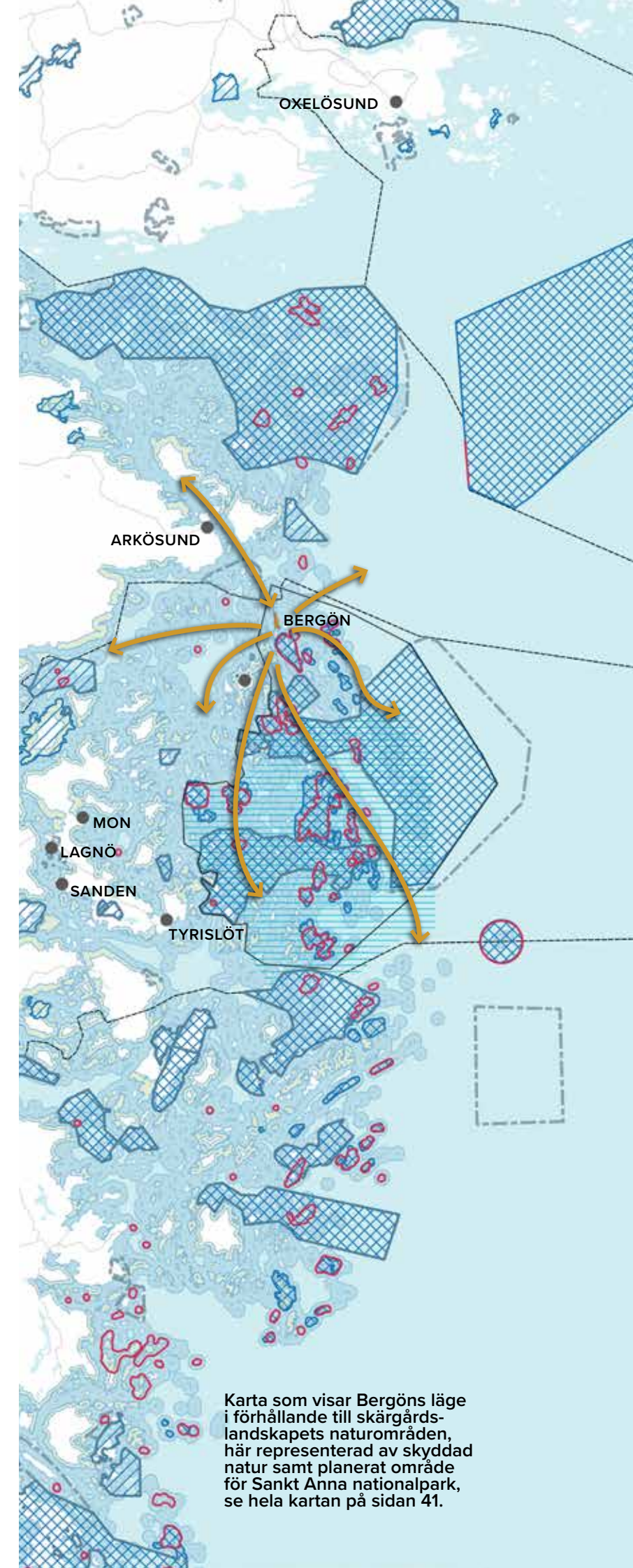
Ett *måttfullt anspråk* på ön är viktigt bland annat för att kunna uppleva strukturerna. Därför är byggnader samlade och koncentrerade till öns centrala delar och knyter an till redan etablerade körvägar, sprängda och utfyllda områden. Det gör att orörda områden och stränder kan lämnas för de som strövar fritt på ön. Bebyggelsen föreslås bli respektfullt nedställd och anpassad till topografi med ett litet fotavtryck. Marken kring bebyggelsen ska vara *allmänt tillgänglig*. Bebyggelsegrupperna föreslås ha ett stort mått av *gemensambet* där ytor, funktioner och byggnader delas tillsammans i olika former av grannskap – både för tillfälliga besökare och för stadigvarande. De gemensamma formerna kan vara flera – samfällighet, bogemenskap, bostadsrättsform, uthyrningsaktörer och föreningar. Här ska gemensamhet och delaktighet skapas genom delning av såväl båtplatser och förrädsbyggnader som utemiljöer. För att effektivisera öns begränsade resurser på ett hållbart sätt kan både båtpooler och redskapspooler finnas.

Boendekonceptet blir unikt och attraktivt både för den tillfälliga gästen och den som har ett fritidshus som också hyrs ut. *Arkitektur av hög kvalitet* ska genomsyra byggnader och deras uttryck och placering i landskapet. På Bergön ska det vara möjligt att *uppleva det unika* – en extraordinär destination. Arkitekturen ska vara en samlande faktor som ger en helhetsverkan och bygger upplevelsen. Gestaltningsfrågorna blir viktiga och ett kvalitets- och gestaltningsprogram ska hålla samman uttrycket, se kapitlet Arkitektur och karaktär.

Alla aktörer blir därmed *medskapare till en medveten arkitektur*.

Den karga Bergön var en gång i tiden utmarker och på mager betesmarker strövade djur från några små skärgårdshemman på Aspöja. Skärgårdsbefolkningen har alltid levt med utmaningar och växlat sitt bruk av vatten och mark med annat mångsyssleri. Utvecklingen av Bergön som besöksnod ger nya möjligheter för företagare och boende att få sin försörjning i den speciella skärgårdsbygden. Hållbar turism, mat- och friluftsupplevelser är verksamheter som kan stötta nya generationer av skärgårdsbor som kan vårda, utveckla och *levandegöra* skärgården. Nya sätt att arbeta på distans gör det även möjligt att bo och arbeta på platser som tidigare bara har varit för tillfälliga besökare vilket gör att skärgården kan *leva året om*.

För att möjliggöra den hållbara turismen och näringarna behövs en variation i aktiviteter och funktioner för att skapa ett större underlag. Besöks- och friluftssatsningar behöver samsas med boendeformer för såväl tillfällig vistelse som stadigvarande. Det presenterade förslaget innehåller därför en bredd av verksamheter. Det är viktigt att framhålla den varsamma exploateringen av mark som styrs upp genom planbestämmelser och gestaltningsföreskrifter.

Karta som visar Bergöns läge i förhållande till skärgårdslandskapets naturområden, här representerad av skyddad natur samt planerat område för Sankt Anna nationalpark, se hela kartan på sidan 41.

Bergön som besöksnod

Konceptet har gestaltats i ett förslag till bebyggelse som beskrivs på följande sidor. Förslaget är framtaget av arkitektkontoret Helen & Hard. Destinationen planeras för följande verksamheter:

- besöks-/informations-/guidecentrum (Naturum, Info-point etc.) som tillgängliggör och sprider kunskap om skärgårdslandskapets natur med planerad nationalpark samt Bergöns speciella militärhistoria
- anläggningar och förutsättningar för turism och rörligt friluftsliv såsom fågeltorn, område för kajaker och tält, dykning, turbåtar, fototurism, fisketurism etc.
- boende och mat för tillfällig vistelse i samlad form såsom vandrarhem/hotell/uthyrningslägenheter
- fritidsboende i kollektiv form (bostadsrättsförening, samfällighet, bogemenskap etc) där bostäderna tidvis hyrs ut till tillfälliga besökare
- fritidsboende/helårsboende med unik karaktär anpassad till platsen och naturen.
- gemensamma samlingslokaler, förråd och funktioner till exempel co-working för den kollektiva boendeformen
- gemensamma funktioner såsom bastu och bad
- utvecklad hamn/kaj för turbåtar, transporter och nytotrafik
- småbåtshamn för besökare samt boende.

Visionsbild över livet på Bergön och hur besöksverksamheterna, rekreativsmöjligheterna och de nya boendena hänger ihop, både under årstiderna och med varandra. Visionsbilden togs fram i en workshop inom Coast4us-projektet Bergön.

Utvecklingsförslag

På sidan 13 redovisas ett utvecklingsförslag som tar utgångspunkt i de ytor på Bergön som på något sätt är påverkade idag. Förslaget samlar sig kring befintligt vägnät, kaj och värn och lämnar värdefull naturmark orörd. På uppslaget åskådliggörs delar av bebyggelsen genom skisser från Helen & Hard arkitekter, Oslo. Helen & Hard har, tillsammans med Radar arkitektur & planering, anlitats inom Coast4us-projekt Bergön för att komplettera projektet med kompetens inom värdeskapande arkitektur och bred erfarenhet av fysisk planering i Sverige. Arkitektkonstellationen arbetade också tillsammans i Coast4us-projekt Arkösund.

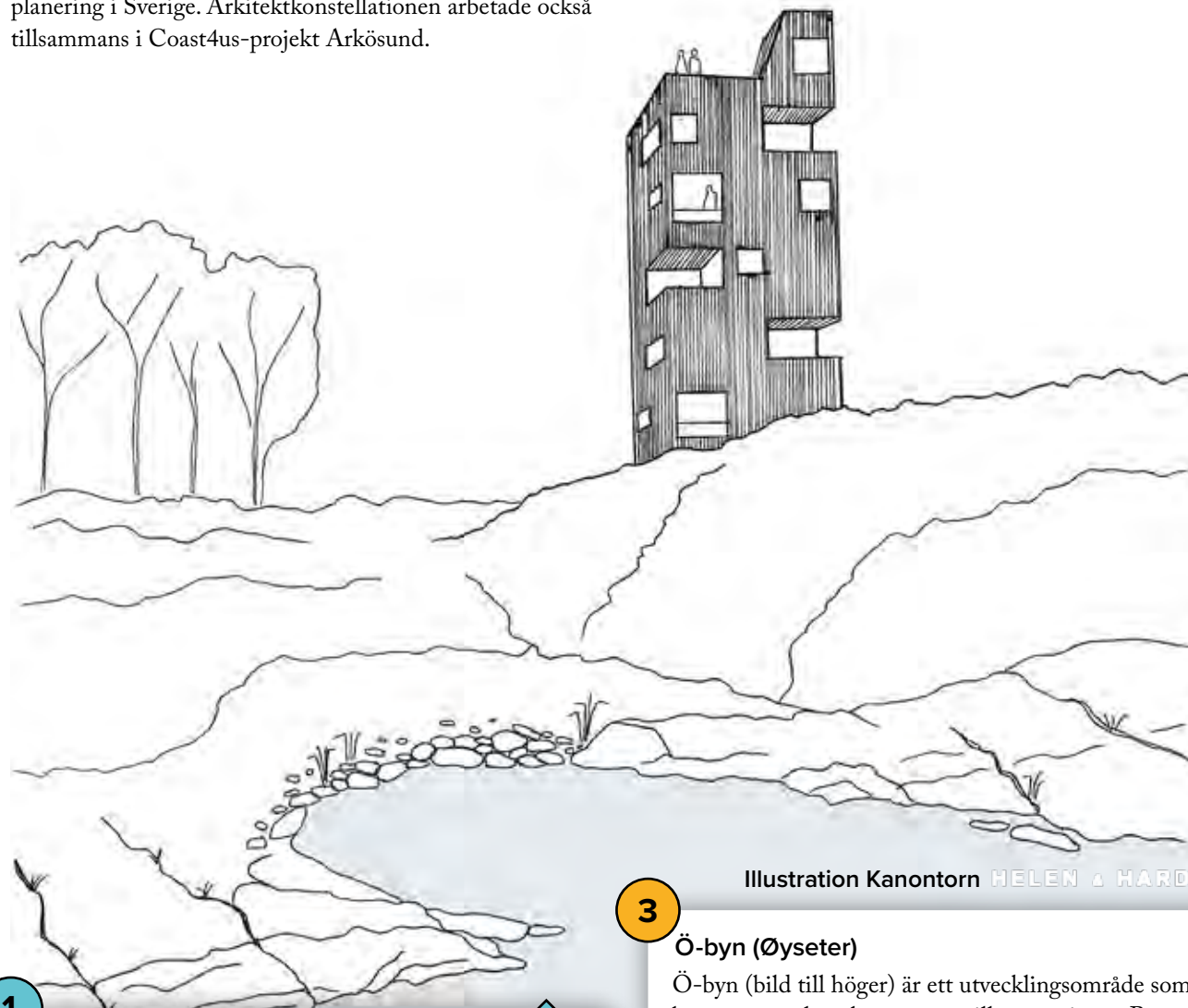

Illustration Kanontorn HELEN & HARD

1 Kanontorn (Kanontårn)

Kanontornen (bild ovan) är bostads-/uthyrningsenheter i en vertikal tornstruktur som anspelar på den militära historien samtidigt som en karaktäristisk ny arkitektur introduceras – ett landmärke. Möjlighet för separata enheter eller en samlad enhet med olika enheter i varje våning.

2 Naturvilla

Område med naturtomter. Orientering av byggnader som möjliggör goda uteplatser mot öst/väst. Möjligheter för fri passage förbi tomterna och mellan de två områdena.

4 Borghem (Borgheim)

Bebyggelsestruktur som följer landskapet på liknande sätt som existerande bunkrar och anläggningar. Bebyggelsen möjliggör en tätare struktur med något större enheter som anspelar på den militära historien på Bergön

6 Ekogrändens bogemenskap (Økogrenda bofellesskap)

Bostadsenheter med ett bottenvåning på 30 till 60 m². Bebyggelsen är i två våningar. Bogemenskapen kan vara för helårsboende och är baserad på den specifikt framtagna Bergön-modulen. I mitten av området finns gemenskapshus med funktioner som kök, lekplats, delningsbod och verkstad. Till bogemenskapen hör en laddcykel för delning och en laddningsstation för elcyklar etc.

5 Rundhällarna (Svabergbu)

Bebyggelse med god västlig orientering. Bostäder från 70 till 80 m². Bebyggelsen ligger i förlängningen av småbåtshamnen och ramar in ett stråk som har förutsättningar att vara aktivt och livligt.

7 Bebyggelse vid torget

Existerande kaj utvecklas och det ett torg med tillhörande centrumfunktioner och service uppförs. På torget placeras en infopoint som gör det enkelt att orientera sig och hitta alla aktiviteter på Bergön. Enheterna är två våningar, och har en bottenvåning på cirka 50 m². Enheterna kan nyttjas till bostad/övernattningslägenhet/servering/service etc. På höjden etableras en allmän byggnad med exempelvis restaurang eller pub.

Illustration Ö-byn

8 Besökscentrum

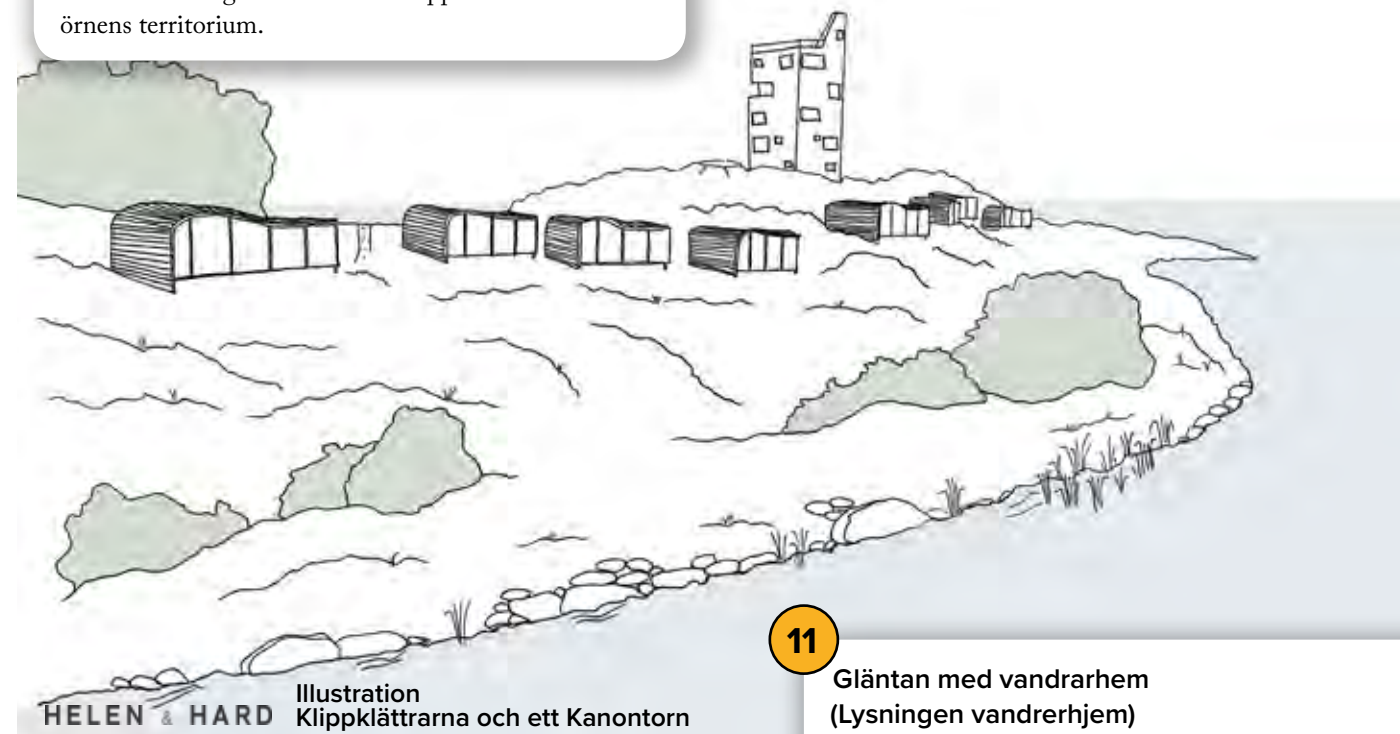
Se beskrivning och illustration över besökscentrum s.14

HELEN & HARD

9

Örnreden och kojor (Ørnerede og koier)

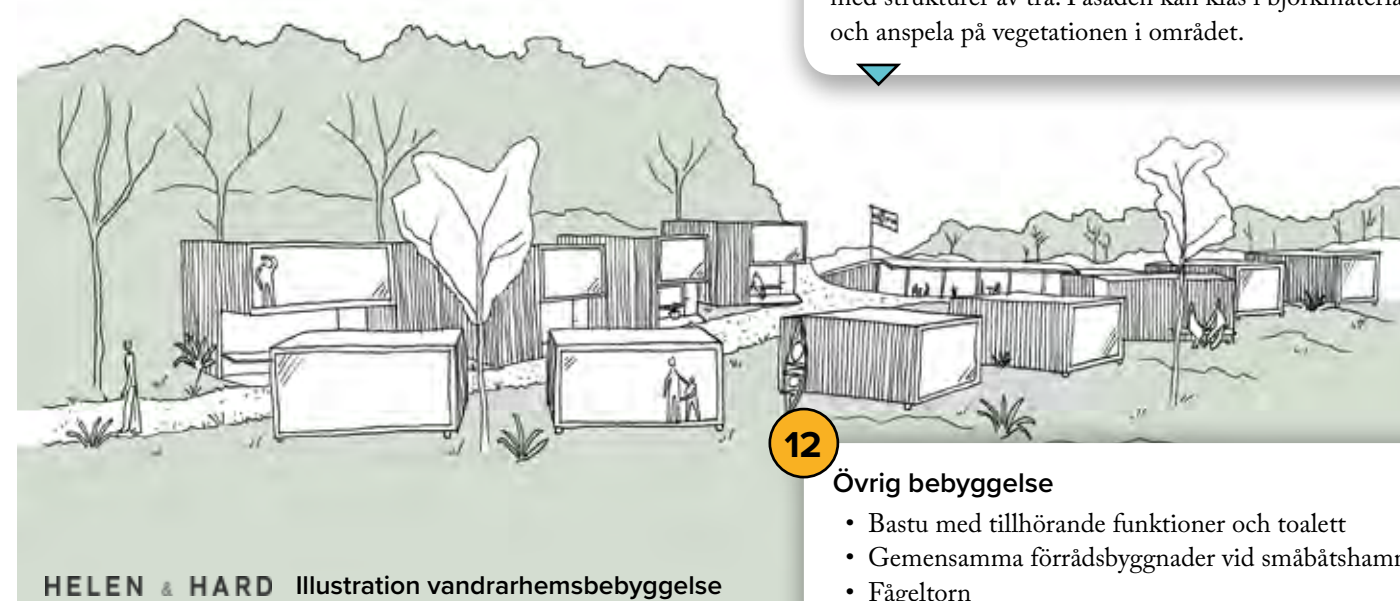
Ett antal kojor på marken och i träden för uthyrning. Kojorna placeras varsamt utanför skog med biotopvården. Enheterna anpassas till existerande träd och terräng och placeras i huvudsak på höjden mot väst. En attraktion som ger besökande en upplevelse av att bo i örnens territorium.

10

Klippklättrarna (Cliffhangers)

Långsträckta bostäder (bild nedan) som följer topografin och har majestetisk utsikt med uteplats i väster. Enheterna finns i två storlekar, 36 till 54 m².

11

Gläntan med vandrarhem (Lysningen vandrerhjem)

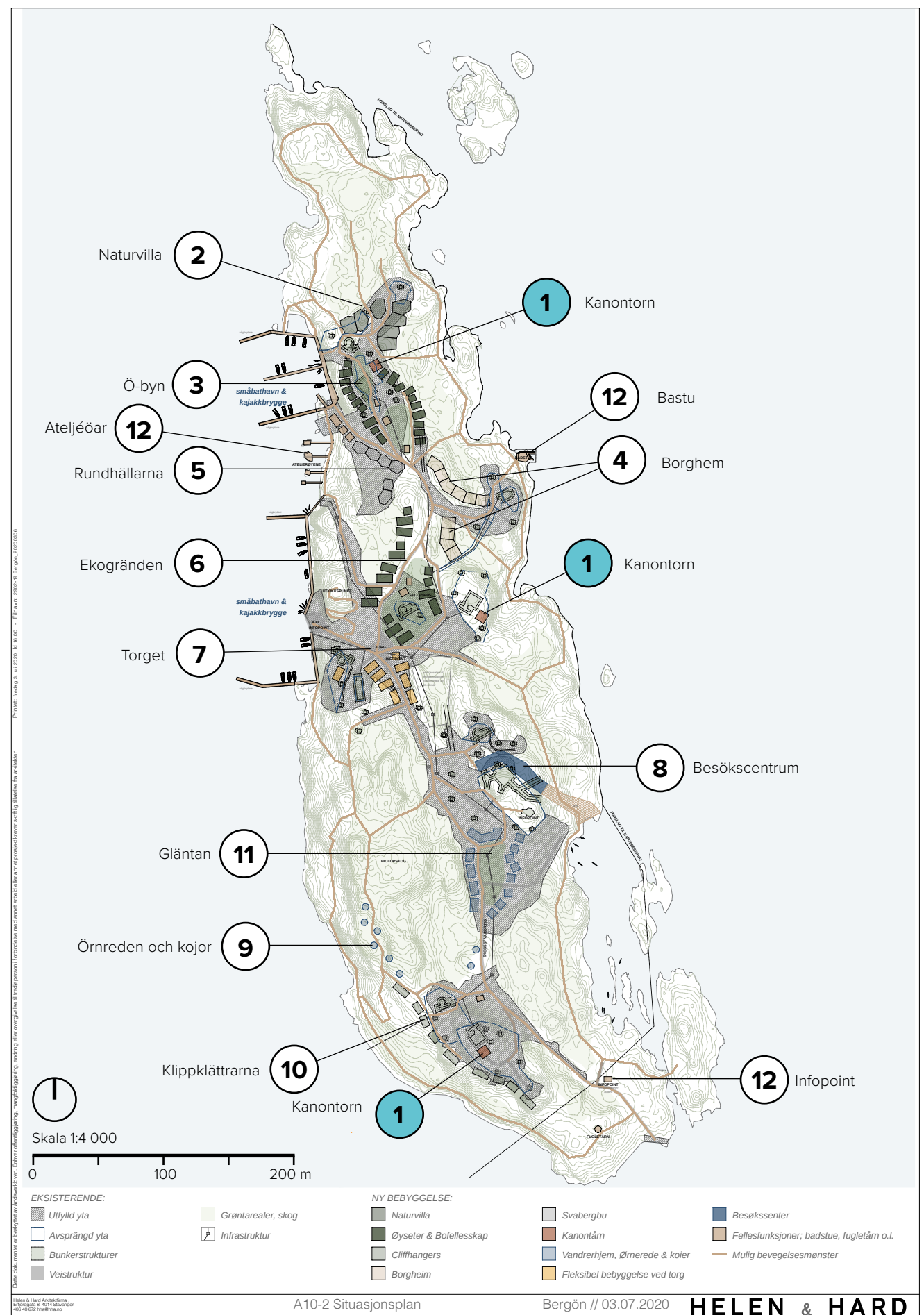
Vandrarhemmet (bild nedan) består av enheter på 36 m² i bottenplan och är en till två våningar höga. Dessa inplaceras i terrängen och bildar en ny "skog" med strukturer av trä. Fasaden kan kläs i björkmaterial och anspela på vegetationen i området.

12

Övrig bebyggelse

- Bastu med tillhörande funktioner och toalett
- Gemensamma förrådsbyggnader vid småbåtshamn
- Fågeltorn
- Ateljéer varsamt placerade på mindre öar söder om småbåtshamnen längs bryggvandringen
- Områden för tekniska anläggningar
- Infopoint

Utvecklingsskiss som visar ett förslag till bebyggelse i olika typer på ön och placering av dessa

8

Besökscentrum

Byggnad i en landskapsanpassad struktur i tre delar med utställningsrum, restaurang och en utvändig, allmänt tillgänglig gradäng/trappa ner till strandbrynet. Byggnaden placeras i anknytning till huvudbunkern på ön och utformas så att bunkern öppnas upp och gör det möjligt att nå toppen av bunkern från besökscentrumet. Som ett startskott för besöksnäringen kan en enkel infopoint etableras där utvändiga delar av bunkern är synlig. Gradängen/trappan möjliggör och symboliserar en tillgänglig skärgård och tydliggör förbindelsen mellan land och vatten. Den kan användas för isättning av kajaker och enkla bryggor kan uppföras som en utgångspunkt för kurser och aktiviteter.

Montage över nytt besökscentrum i trä och glas som slingrar sig ned mot vattnet där människor paddlar kajak och SUP, badar och vandrar över klipporna. Det STF-ansluta vandrarhemets byggnader med gröna tak sticker fram ur vegetationen till vänster. Foto: Mattias Brauns Montage: Helen & Hard.

Karta över föreslaget sätt att tillgängliggöra Bergön för besökande och boende med allmänt tillgängliga vägar, stigar och gemensamma platser/torg. Även hamnarna avses vara allmänt tillgängliga.

- Stig, allmänt tillgänglig
- Väg, allmänt tillgänglig
- Byggnad, allmänt tillgänglig
- Byggnad, privat/för uthyrning
- Gemensam yta/torgyta

Det föreslagna besökscentrumet, som åskådliggörs i montaget på sidan till vänster, ligger i direkt anslutning till centralbunkern på Bergön. Genom en lätt konstruktion i trä och glas kontrasterar den mot bunkerns tunga betong och återskapade berg. Föreslaget besökscentrum kan innehålla utställningslokaler, ett Naturum och informationshub med flera aktörer. I byggnaden kan också ges plats för gemensamma funktioner för öns olika verksamheter.

Bunkerns övre två våningar av de totalt fyra, föreslås öppnas upp mot besöksanläggningen för att tillgängliggöra bunkern. Byggnaden slingrar och följer bunkerns och bergets former. I öster avslutas byggnaden och övergår i en gradäng/trappa som leder till strandkanten för att på ett handgripligt sätt koppla anläggningen till dess ändamål att tillgängliggöra skärgården och stimulera ett aktivt, rörligt friluftsliv.

Kartan till vänster visar stigar och vägar som föreslås på ön. Vagnätet finns redan idag. Efter ankomst till Bergön vid kajen på västra sidan följer en kort promenad till en mindre yta där besökaren gör vägvalet att upptäcka norra eller södra delen av ön. Det finns även en bryggvandring i direkt anslutning till kajen som leder upp till den övre småbåtshamnen.

Den södra vägen leder till besökscentrumet där landskapet öppnar upp sig åt öster med utsikt över horisonten.

Ortofotot över byggnadens placering är ett montage av Helen & Hard.

Vindskydd med arkitektoniskt hög kvalitet lyfts ytterligare av placeringen i naturen. Foto och arkitekt: ArkNat, Sweco

Det finns goda möjligheter att hitta en stilla plats för umgänge kring lägerelden på Bergön. Foto: Do the North

Gemenskapen mellan boende och relationen till besökare är en viktig del i livet på Bergön. Byggnaderna har ingen iordningställd tomtmark. Foto: Ryan Abernathy Projekt: DROP Structures

Bo på och besöka Bergön

Bo

Visionen med Bergön är att stötta en levande skärgård genom flera delar där en är att erbjuda varierande boendeformer. Detta syns både i storlek och form på bostäderna och hur de byggs, ägs och används. Grundtanken är att det ska finnas ett boende för flera olika typer av besökare och boende – tillfälliga besökare, fritidsboende, deltidsboende och helårsboende.

En stor del av de boenden som planeras avses uppföras i en så kallad ”bygggemenskap”. Det är ett sätt att bygga och äga sitt boende som blir allt mer populärt i Sverige, se faktaruta. I korthet handlar det om att en grupp människor utifrån sina egna ambitioner och visioner planerar, bygger och senare använder en byggnad. Det skapas ett ”community”, en gemenskap med en stark känsla av ett gemensamt ägande och ansvarstagande vilket är viktigt på en plats såsom Bergön för att få ett bra förvaltarskap.

Majoriteten av bostäderna planeras få ett delat ägande. Exempel på delat ägandeskap finns på flera platser i Sverige och är vanligt vid semesterboenden, exempelvis i Åre. Där är fjällstugorna i privat ägo och samtidigt kopplade till ett uthyrningsföretag som förmedlar uthyrning av stugorna veckovis.

Ett annat närliggande exempel är Mon, beläget cirka 1 mil in mot fastland. Här finns Skärgårdsbyn St Anna där de privatägda stugorna ingår i en bostadsrättsförening med krav på uthyrning en viss period under året. Stugägarna väljer hur och när stugorna ska hyras ut och Skärgårdsbyn är förmedlare.

Privat uthyrning genom ett system där bokning och ekonomi sköts av en extern part, istället för uthyrning via en förmedlare, har blivit mer populär på senare år.

Besöka

Genom att etablera Bergön som en besöksnod i skärgården kan fler upptäcka Östergötlands skärgård vilket är något som är eftersträvarsvårt i en tid där så kallad ”hemester” blir allt vanligare. Bergön är det även enkelt att ta sig till vilket baddar för goda utflyktsmöjligheter.

Det finns anropsstyrd kollektivtrafik med båt till Bergön. Idag når besökare ön framförallt med egen båt eller kajak. Precis som på de flesta öarna i Sankt Anna skärgård är det också på sina håll svårt att ta sig fram, även om de befintliga grusvägarna underlättar för både barn, äldre och de med funktionshinder.

Genom att utveckla Bergön kan en större del av ön göras tillgänglig för besökare. Förutom vägnätet som är kvar sedan militärens tid på ön är avsikten att det ska finnas flertalet stigar runt ön och en bryggvandring som tillgängliggör strandkanten på några sträckor. Det ska vara tydligt var det är fritt kan gå och vara framkomligt för alla. Besökare ska även kunna upptäcka och utforska fågeltorn och militära anläggningar liksom ett besökscentrum som uppförs i direkt anslutning till den största bunkern.

Besökare som i framtiden anländer med kollektivtrafik kommer att nå ön via den befintliga kajen. Från denna ska ett stråk leda upp till ett välkomnade torg med en informationspunkt, en infopoint, om ön. Syftet med infopointen är att visa de stråk, stigar och anläggningar som finns på ön samt var service i olika form finns. En liknande infopoint planeras även i den södra änden av ön.

FAKTA: Bygggemenskap & Bogemenskap

En bygggemenskap är ett sätt att organisera och planera ett byggprojekt. Bygggemenskap karaktäriseras av att det är de som ska använda byggnaden som själva äger och driver projektet. Oftast avses byggande av bostäder och de som ingår i bygggemenskapen arbetar då utifrån en gemensam idé om hur och var de önskar bo. Bygggemenskapen avgör själv upplåtelseformen.

Bogemenskap, eller gemenskapsboende, är ett samlingsnamn för boendeformer som präglas av utökade möjligheter till samvaro och gemenskap i vardagen, grannar emellan. En bogemenskap kan ha sitt ursprung i en bygggemenskap; bygggemenskaper leder ofta till någon form av bogemenskap. Många bogemenskaper tillkommer genom ett samarbete mellan en brukargrupp och en professionell byggaktör. Gruppen kan ändå ha ett starkt inflytande över utformningen av huset, de gemensamma utrymmena och utemiljön, och kan också ha möjlighet att påverka avgörande beslut när det gäller materialval, energilösningar med mera.

Källa: Boverket

Exempel på infopoint, Naturum Kosteröarna.
Foto: Janna Kampers

Ingång till SK10. Foto: Mattias Brauns

Inne i huvudbunkern. Foto: Lars Hansson

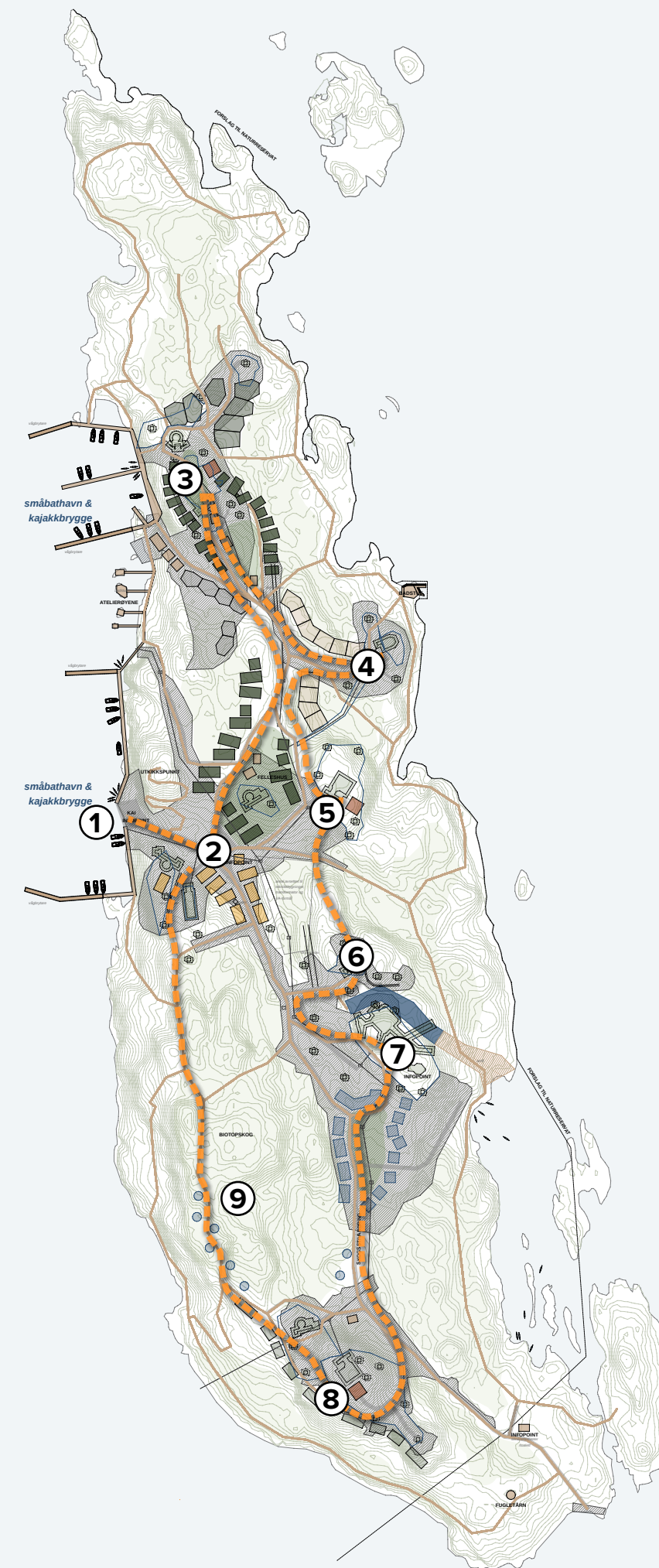
En guidad tur på Kalla krigets Bergön

En guidad tur som presenterar militärhistorien kan ske på följande vis, se karta till höger. Längs denna sträckning skulle ett antal informationsskyltar kunna sättas upp alternativt en interaktiv karta med information.

1. Start vid miltärbryggan med en översiktskarta där stationerna och sträckan är utmärkt.
2. Första station en kort bit upp från bryggan där centraldurken (BYGGNAD E) och barackbyn presenteras.
3. Sedan fortsätter vandringen norrut till 1. pjäs (BYGGNAD A).
4. Här vänder besökaren tillbaka samma väg en bit och sedan österut till station reservkommandoplatz (BYGGNAD F).

5. Därefter fortsätter färden tillbaka på vägen till 2.pjäs (BYGGNAD B).
6. Om möjligt skapas en stig öster om barackerna upp till skansen runt den bevarade SK10:an innan den fortsätter mot huvudanläggningen (BYGGNAD D).
7. Informationstavlan runt anläggning David (D) placeras vid luftvärnsställningen där utsikten är som bäst.
8. För att sedan nå den sydliga pjäsen (BYGGNAD C) blir det en längre vandring längs vägen söderut. Här kan besökaren också gå upp i den föreslagna tornbyggnaden för att få överblick över ön och horisonten.
9. Från södra delen av ön kan besökaren antingen ta vägen tillbaka eller vandra den mindre stigen via den biotopskyddade skogen. På vägen kan de uthyrningsbara trädkojorna "Örnreden" passeras.

"Byggnad A" etc. refererar till kartan på sidan 32.

Samspel mellan byggnadsmaterial och naturen där den privata sfären hålls i direkt anslutning till byggnaden. Foto: Susanna Ringer

Gemensam gruppering av byggnader med skilda vyer. Foto: Well fastigheter.

Byggnad med corténstålsfasad och vegetationtak. Gröna tak minskar avrinningen av takvatten genom att vatten stannar kvar och avdunstar. Foto: Tobias Noborn

Moduler och byggnadsdelar kan produceras på fastlandet och fraktas till ön och enkelt transporteras på plats på ett vägnät med god bärighet. Foto: Ramon Subriana

FAKTA: Gestaltnings- och kvalitetsprogram

Gestalttnings- och kvalitetsprogram tas ofta fram i samband med en detaljplan när det finns ett behov att nå en gemensam målbild för arkitektur och kvalitet och då reglering inte går att säkerställa fullt ut med planbestämmelser i plankartan.

Ett gestaltnings- eller kvalitetsprogram kan knytas till planhandlingarna genom ett exploateringsavtal eller annat typ av avtal som innebär att programmet ska följas i bygglovsprocessen. Ett gestaltnings- och kvalitetsprogram förtydligar visionen med planerat område på ett sätt som kan vara svårt att få fram i planhandlingarna.

Exempel 1: Kvalitetsprogram Inre Hamnen – Norrköping

Kvalitetsprogrammet för Inre Hamnen i Norrköping togs fram i syfte att sammanföra kommunens utformning av allmän plats och byggherrarnas utformning av kvarteren, både gällande funktion och innehåll. Programmet visar på de ambitionerna och åtagandena som finns i utformningen av stadsdelen och ska underlätta vid bland annat bygglovsgivning. Programmet utgår från sex övergripande teman; Levande stadsmiljö, Aktiv stadsdel, Hållbar resande, Ekosystemtjänster, Resurseffektivitet och Innovativ arkitektur. Temana behandlar både allmän platsmark och kvartersmark och varje tema har en huvudsaklig riktning som underlättar vid gestaltning av stadsdelen som når upp till ambitionerna med projektets värdeord.

Exempel 2: Gestaltningsprogram Bungenäs – Gotland

Gestalttningsprogrammet för Bungenäs syftar till att beskriva hur ny och kompletterande bebyggelse kan anpassas till den unika miljön på Bungenäs, ett före detta kalkbruk och försvarsområde. Programmet är uppdelat i ett flertal olika bebyggelseområden då det finns många olika miljöer i området med olika karaktärer. Huvudtemat i programmet är att utformning sker efter naturens och markens förutsättningar, kalkindustrins lämningar och försvarsanläggningars placering i området, dolda från havet samtligt som de har fri sikt mot horisonten. En viktigt gestaltningsprincip i området är att fastighetsgränserna inte markeras synligt och att det är naturmark som skiljer av bebyggelsen.

Arkitektur & karaktär

På det framtida Bergön utgör arkitekturen en mycket stor del av upplevelsen. Det här ska vara destinationen som den arkitekturintresserade inte vill missa. Arkitekturen ska hålla hög kvalitet och utgöra ett signum. Det gäller såväl besöksanläggningar som boendeenheter för uthyrning, fast- och fritidsboende.

Arkitekturen ska signaleras på håll. Destinationen ska kunna siktas från avstånd. Tre ”Kanontorn” reser sig från de platser där det tidigare stod kustartilleripjäser – en på norra änden, en på södra och en mitt på ön. Att Bergön var något speciellt under ett halvt sekel ska kunna anas. Då – ett hemligt kustartillerifort, nu – en tillgängliggörande besöksnod för skärgårdslandskapet och Kalla kriget-historiens många förunderligheter. Signaturbyggnader kan hjälpa till att skapa destinationen Sankt Anna som likt Ishotellet i Jukkasjärvi representerar en hel region.

De som köper ett fritidshus här köper också in sig i ett koncept och en gemenskap med kollektiva förtecken. Platsen är begränsad av hållbarhetsskäl och för att nyttja ön måttfullt är det nödvändigt att samsas om ytor och funktioner. Det kan vara gemensamma förråd för gemensamma verktyg och kärror, gemensam bastu, gemensamma båtplatser, båtpool och samlingslokaler.

Det gemensamma gäller också utemiljön som delas mellan boende och mellan boende och besökare. Det som inte delas är den egna vyn från husen mot skärgårdslandskapet. Inramade skärgårdsmotiv där väder och vind är högst påtagliga, är det givna blickfånget i varje lägenhet och hus. Husen står tätt med möjlighet att föra sig i prång mellan väggarna. Husen saknar tomt i vanlig bemärkelse och uteplatser ska vara integrerade och indragna i byggnadsvolymen för en tydlig gräns mellan privat och allmänt.

Det militära arvet är strukturer som byggnaderna ska förhålla sig till, både genom fysiskt avstånd och genom arkitekturen. Det halvt dolda plockas upp i terränganpassad arkitektur och det spektakulära i en militärbas i ytterskärgården, med bunkrar flera våningar ner i berget manifesteras i kanontornen. Material som betong och corténstål kompletterar trä i fasaderna. I utemiljöerna återfinns sten, betong och stål.

Den terränganpassade arkitekturen kan innebära att byggnadsvolymerna ställs ner försiktigt i terrängen. Grundläggningen kan göras minimal med lätta byggnader. En anpassning genom suterränglösningar är också möjlig.

En stor andel av bebyggelsen kan få gröna tak av växtmaterial. Användningen av gröna tak kan ha dubbel effekt. Dels minskar behovet av system för omhändertagande av dagvatten på ön, dels kan byggnader med gröna tak ges en karaktär där de anpassas till omgivande terräng och vegetation.

Bergön ska förbli en mörk ö, där natthimlen får vara framträdande. Det här är en viktig del av upplevelsen. Belysningen ska hållas svag med låga belysningspollare för allmänt ljus. I övrigt utgörs ljuset av det lilla ljus som sprider sig från hus och lägenheter.

Troligen kommer många byggnader byggas i moduler och fraktas ut till ön och lyftas på plats. Variationen av moduler kan vara stor och deras uttryck ska hållas inom de strikta ramar som avses definieras i ett gestaltnings- och kvalitetsprogram till detaljplanen. Programmet ska knytas till exploatörerna genom avtal och ska gälla både för dem som gruppbygger hus på ön och för de som anlitar en egen arkitekt för att uppföra ett hus. Den karaktär som avses uppnås på Bergön exemplifieras med de referensbilder som följer på detta och kommande uppslag. I kvalitets- och gestaltningsprogrammet kommer karaktären specificeras.

Bryggvandringen i Arkösund är en populär promenadväg där bryggorna går mellan stenar små skär och stränder. Liknande bryggvandring föreslås anläggas på Bergöns västra sida. Foto: Tobias Noborn.

Vindskydd för det rörliga friluftslivet med starkt arkitektoniskt uttryck. Höga kusten. Foto och arkitekt: ArkNat, Sweco

Tillgänglighetsanpassad promenadram vid Rotsidan, Höga kusten. Liknande system kan anläggas på de platser på Bergön där framkomligheten är begränsad. Foto: Höga Kusten Turism

Utemiljöer kan utformas lekfullt för att skapa den unika prägnen för destinationen. Foto: Jonas Arre Sommarset Projekt: Scarcity & creativity studio Sauna, Lofoten

Enkel, grusad promenadväg med belysningspolare i corténstål med dämpad och avskärmad belysning. Naturum Vänerskärsgården, Läckö. Foto: Tobias Noborn.

Grusvägarna som finns på Bergön i nulåget ska bestå. Foto: Mattias Brauns

Med en liten uteplats inom byggnadsvolymen kan utelivet tillfälligt flytta ut i den omgivande naturen.
Foto: Ryan Abernathy Projekt: DROP Structures

Den inramade utsikten. Foto: Nachele Nocom

Byggnad med minimal privat utemiljö. Foto: Mr. Janez Marolt Projekt: Ekokonsept

Grundläggningen kan göras minimal med lätta byggnader.
Foto: Nicolás Valdés Rojic. Projekt: Sauna with a view, PANORAMA

FAKTA: Ralf Erskines "Lådan"

Lådan kallas arkitekten Ralph Erskines första egna bostad i Sverige 1941–1942. Lådan uppfördes ursprungligen i Hanvedens skogsområde vid Huddinges södra sockengräns till Österhaninge, men är sedan 1989 återuppbyggd på Lovön i Ekerö kommun.

Det lilla huset innehöll endast ett rum på 6 × 3,6 meter, men det rymde alla viktiga funktioner. Mitt i stugan fanns den stora eldstaden, som fungerade som rumsdelare och som öppnade sig mot rummet, kokvrån och ut mot verandan. Verandan var vänd mot söder och uppglasad för att kunna släppa in ljus och värme, övriga fasader var tämligen slutna. Gavlarna målades i Falu rödfärg, resten av väggarna oljades. Den begränsade golvytan användes mycket listigt, nästan som i en båt. Makarnas dubbelsäng kunde hissas upp i taket eller omvandlas till soffa. Ralph Erskine hade även sin arbetsplats i huset och när ritbordet inte användes fällde det upp mot väggen.

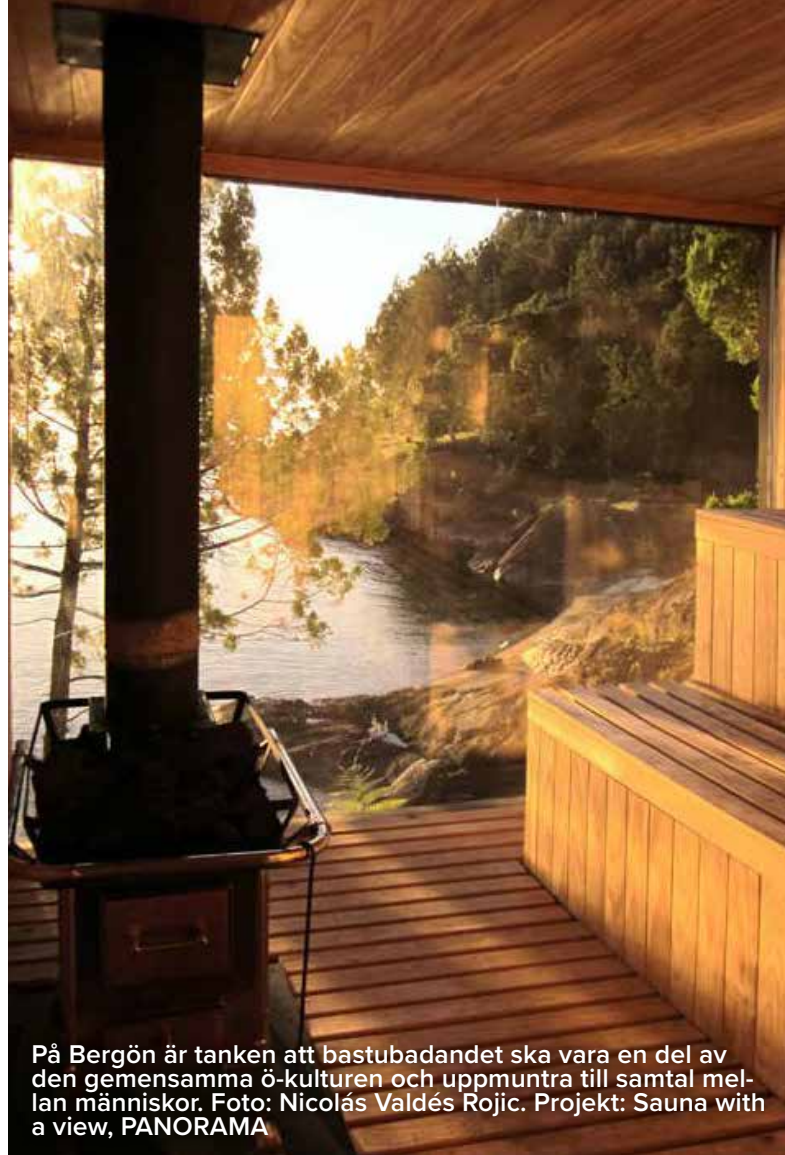
Lådan saknade såväl elektricitet, vatten som WC. Vatten hämtades i en källa vid huset. Söderslutningen hade planerats av Erskine in i minsta detalj, här fanns kryddträdgård, bikupor och ett duvslag. Paret Erskine bodde under fyra år i Lådan tillsammans med döttrarna Jane och Karin samt några katter. Sedan användes huset som sommarstuga, men förföll så småningom.

Lådan ansågs av intresse för arkitekturutvecklingen i Sverige, därför har med medverkan av Ralph Erskine utförts en återuppbyggnad under vintern 1989 på Lovön. Nyttjanderätten har donerats till Arkitektur-museet, som arrangerar visningar av Lådan.

Källa: Wikipedia

Ralph Erskines fritidshus på Lovön har ingen traditionell tomt utan uteplats är indragen i byggnadsvolymen. Huset har en tydlig riktning. Foto: Olle Norling

På Bergön är tanken att bastubadandet ska vara en del av den gemensamma ö-kulturen och uppmuntra till samtal mellan människor. Foto: Nicolás Valdés Rojic. Projekt: Sauna with a view, PANORAMA

Att dela upp volymen i två ger en lätthet åt strukturen. Foto: Nicolás Valdés Rojic. Projekt: Sauna with a view, PANORAMA

Exempel på mindre byggnad nedställd i terrängen. Höga kusten. Foto: ArkNat

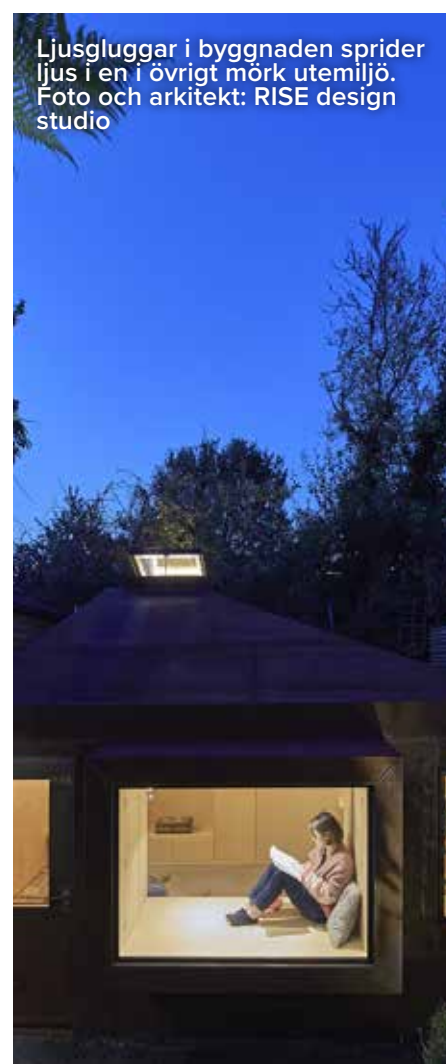
Akvarellmuseets konstnärateljéer för skrivande och målande, med övernattningsmöjligheter. Skärhamn, Tjörn. Foto: Tobias Noborn

Bergön som destination ska genomsyras av spännande och arkitektoniskt tilltalande boendemiljöer där även de gemensamma delarna ska kunna samutnyttjas. Foto: Asa Hultgren

Bastu vid sjö i norska fjällvärlden. Foto & arkitekt Helen & Hard

Ljusgluggar i byggnaden sprider ljus i en i övrigt mörk utemiljö. Foto och arkitekt: RISE design studio

Tree Hotel i Harads, trädhus för uthyrning. Det reflekterande fasadmaterialet gör att kuberna nästan försvinner bland trädskronorna. Foto och arkitekt: Tham & Videgård arkitekter

Innovativa ljusinsläpp i en bunkerarkitektur. Foto & arkitekt: RISE design studio

Corténstålsfasad med oregelbundet mönster och markerat fönster. Foto: Tobias Noborn

En träfasad utsätts för väder och vind och får en särskild patina med ett säregnet och livfullt uttryck. Foto: Radar

Betong för tankarna till bunkrar och skyddsvärn. Genom att tillfoga trä i fasaden blir byggnaden mer livfull. Foto: Hampus Per Berndtson Projekt: Flotane, LJB Arkitektur

Ljusmiljön på Bergön ska vara dovt för att bibehålla en mörk miljö och mörk natthimmel. Ingen ytterbelysning, endast inomhusljuset som sprider sig. Foto och arkitekt: Johan Sundberg

Stora glaspartier och corténstål i en karg miljö ger ett intressant samspel mellan ute och inne. Foto: Radar

Mindre byggnad med fönsternisch som kan användas för vistelse. Foto och arkitekt: RISE design studio

Fasadkulör som harmoniserar med bergets nyanter. Byggnader placerade med mellanrum för sikt mot vattnet. Fotograf: Tobias Noborn

Ombyggd bunker vid Bungenäs på Gotland. En militärhistorisk vandring på Bergön kan även få en arkitektonisk dimension genom att besöka ny bebyggelse anpassad till militära lämningar och till öns topografi. Foto: Johanna Bergbom

Klassiskt falurött i moderna tappning i form av fågelholkar som kan stötta biologisk mångfald. Foto och arkitekt: Wingårdhs

Utskikstorn i Jeseníky, Tjeckien med utsikt från flera våningar och vinklar medan strukturen bara syns från ett håll i landskapet Arkitekt: A2 ARCHITEKT

Visionsbild (montage) på fågeltorn vid Naturum Getterön, Varberg som skapar ytterligare en blickpunkt i landskapet Foto, montage och arkitekt: White arkitekter

Artic Bath på Luleå älven, ett hotell med en flytande bastu. Arkitekturen har liksom Tree Hotel (s.21) rönt stort intresse i både utländsk och svensk media samt gynnat besöksnäringen i närområdet. Det erbjuds guidade turer, kallbad och bastu samt kulinariska upplevelser. Och ett lugn. Arkitekter: Bertil Hagström och Johan Kauppi

Forest Tower i Danmark ger både en arkitektur- och en naturupplevelse. Foto: Stig Nygaard

FAKTA: Signaturbyggnad

Signaturbyggnad är en term som ibland brukar användas för en byggnad med uppseendeväckande arkitektur och storslagenhet, vilken kan väsentligt bidra till att forma en stads eller regions identitet.

År 1997 invigdes Guggenheimmuseet i Bilbao, som är inrymt i en djärvt utformad signaturbyggnad av Frank Gehry. Avsikten med denna signaturbyggnad var att förändra bilden av den då nedgångna industristaden Bilbao. Detta lyckades också, och fenomenet att med ett spektakulärt byggnadsprojekt åstadkomma en upprykning av en stad eller en region har fått namnet Bilbaoeffekt.

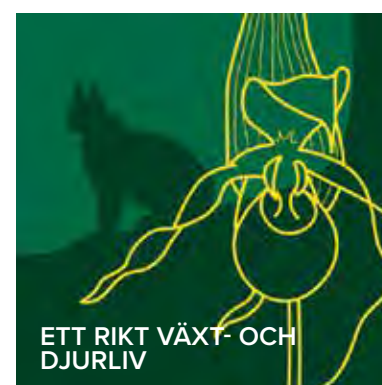
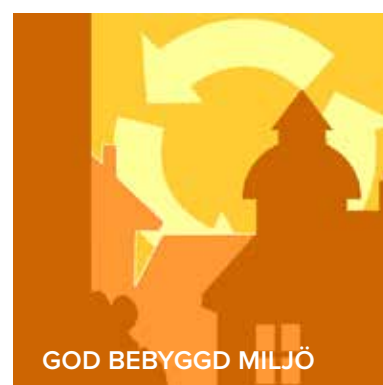
FAKTA: Landmärke

Landmärke kallas en lättigenkännlig landformation eller byggnad som tydligt kan ses på håll och som därigenom fungerar som vägledning för navigation till sjöss eller lands.

Källa: Wikipedia

SVERIGES MILJÖMÅL

Hållbarhet och hållbarhetsmål

De globala målen 2030 är en viktig del i arbetet för en hållbar utveckling. Samhällsbyggare har ett stort ansvar för att se till att städer och landsbygd utvecklas i linje med den agenda som världens länder antagit. Målen är högt ställda, och kan brytas ned i tydliga delar som visar vad varje projekt kan bidra med. Även de nationella miljömålen är viktiga att belysa, där flera kan vävas in i de globala målen. Utvecklingen av Bergön kan bidra till en hållbar utveckling inom framförallt nedanstående målområden.

3. Hälsa och välbefinnande

Sankt Anna skärgård ger stora möjligheter till många olika typer av rekreation där en varsam utveckling av Bergön bidrar till att öppna upp skärgården. Utvecklingen gör det möjligt att skapa en entré till skärgården och till att fler upptäcker de rekreativa värden som skärgården erbjuder. Bebyggelsen som föreslås lokaliseras till ytor som framförallt kan ses som redan påverkade av människan och öns natur sparas i stor utsträckning.

9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur

De militära lämningarna på Bergön inkluderar inte bara fysiska strukturer utan även vatten- och avloppsledningar samt elledningar – lämningar av den stora ekonomiska investering som gjordes på Bergön. Föreslagen bebyggelse avser nyttja den befintliga infrastrukturen på ön vilket gynnar en hållbar utveckling genom återanvändning av redan befintliga investeringar.

Förutom att den tekniska infrastrukturen återanvänds föreslås smarta hållbara lösningar för bland annat transporter såsom laddplatser för elcyklar och lådcyklar. Dessa avses ägas gemensamt i en delningspool och kan lånas när ärenden behöver utföras på fastlandet. Eldrift för båtar är under stark utveckling och bedöms inom den närmaste tiden kunna

medge hållbara transporter i skärgården och till och från Bergön.

10. Minskad ojämlikhet

En av visionerna med utveckling av Bergön är att tillgängliggöra skärgårdslandskapet för en bredare målgrupp besökare än de som besöker skärgården i nuläget. Etableringen av en nod syftar till att locka människor från olika bakgrunder och socioekonomiska grupper där en del besöker ön över dagen, en del hyr en stuga för en vecka och en del bor på ön.

Bebyggelsen på Bergön föreslås bestå av många olika typer av boenden gällande både storlekar och boendeformer. Bostäderna – som kan ägas, delas eller hyras ut – varierar från mindre stugor till lite större hus.

En utveckling av ön innebär också att ön tillgängliggörs på fler sätt. Vägar och landstigning förbättras så att framkomligheten underlättas och gör det möjligt för äldre eller funktionshindrade att besöka ön.

11. Hållbara städer och samhällen & Ett rikt växt- och djurliv

Fördelarna med att utveckla Bergön är framförallt att det redan finns en befintlig struktur på ön, både gällande byggnader och teknisk infrastruktur. Genom att nyttja mark som redan är påverkad av mänsklig hand koncentreras bebyggelsen och ön får en effektiv markanvändning. Förutom allmänt tillgängliga grönytor som bryter upp bebyggelsen finns även stora vattenområden för rekreation vilket gör det lätt för både boende och besökare att upptäcka naturen. Grönytorna på Bergön är fortsatt sammankopplade även efter utbyggnad och de sammanhängande skogsområdena bevaras. Mötesplatserna i området är många, både formella och informella, vilket gynnar goda mellanmänniska kontakter.

Den bebyggelse som föreslås på Bergön sker i samklang med öns historia och identitet som en militäranläggning. Arvet är närvarande och tongivande inte bara i strukturen utan även i arkitekturen. Utvecklingen av ön visar upp en viktig del av Sveriges historia, Kalla kriget är i många avseenden en bortglömd del av Sveriges militärhistoria.

Den föreslagna verksamheten på Bergön ger i sig arbetstillfällen och utvecklingen ger även positiva konsekvenser för övriga skärgården med en ökad andel besökare och boende. Detta ger underlag till andra skärgårdsaktiviteter och därmed en mer levande landsbygd.

12. Hållbar konsumtion och produktion

Att bo, arbeta och besöka ön ställer krav på smart användning av material genom återvinning och återanvändning. Hållbara lösningar som föreslås är bland annat tekniska lösningar för att minska varje byggnads energianvändning gällande bland annat uppvärmning och vattenförbrukning. För boende föreslås även en delningsekonomi där bland annat verktyg, cyklar och även båtar ägs gemensamt i en delningspool vilket bidrar till en mer hållbar konsumtion.

Utveckling av Bergön som besöksnod innebär en ökad skärgårdsturism vilket är positivt då fler människor väljer att resa inom Sverige för "hemester", semester på hemmaplan. Till Bergön är det möjligt att ta sig hela vägen från Söderköping eller Norrköping med kollektivtrafik, vilket är positivt både för miljö och samhälle.

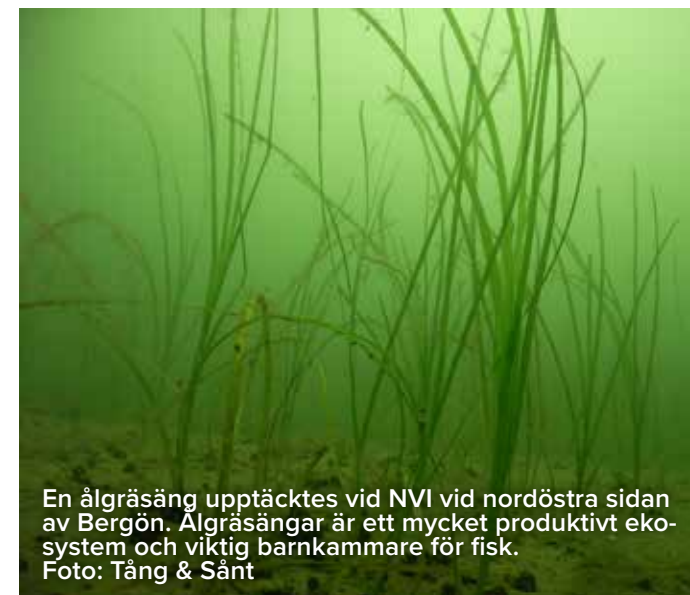
14. Hav och marina resurser & Hav i balans samt levande kust och skärgård & Ett rikt växt- och djurliv

För att nå målen om ett hav i balans och en levande kust och skärgård är det viktigt med en hållbar turism. Utveckling av Bergön innebär att skapa gemensamma lösningar som tar hand om avlopp och annat avfall samlat och resurssnålt i ett cirkulärt system. Exempel är användningen av bioreningsverk som på ett naturligt sätt tar hand om avloppsvatten.

En utveckling av Bergön innebär att ön tillgängliggörs för fler än de som nyttjar den idag. Genom att stärka Bergön som en nod kan turismen koncentreras till en plats där det finns goda möjligheter för övernattnings och rekreation på ön. Utvecklingen av ön föranleder även upprättandet av ett marint naturreservat och bevarandet av skärgårdens värden.

Ytterligare mål

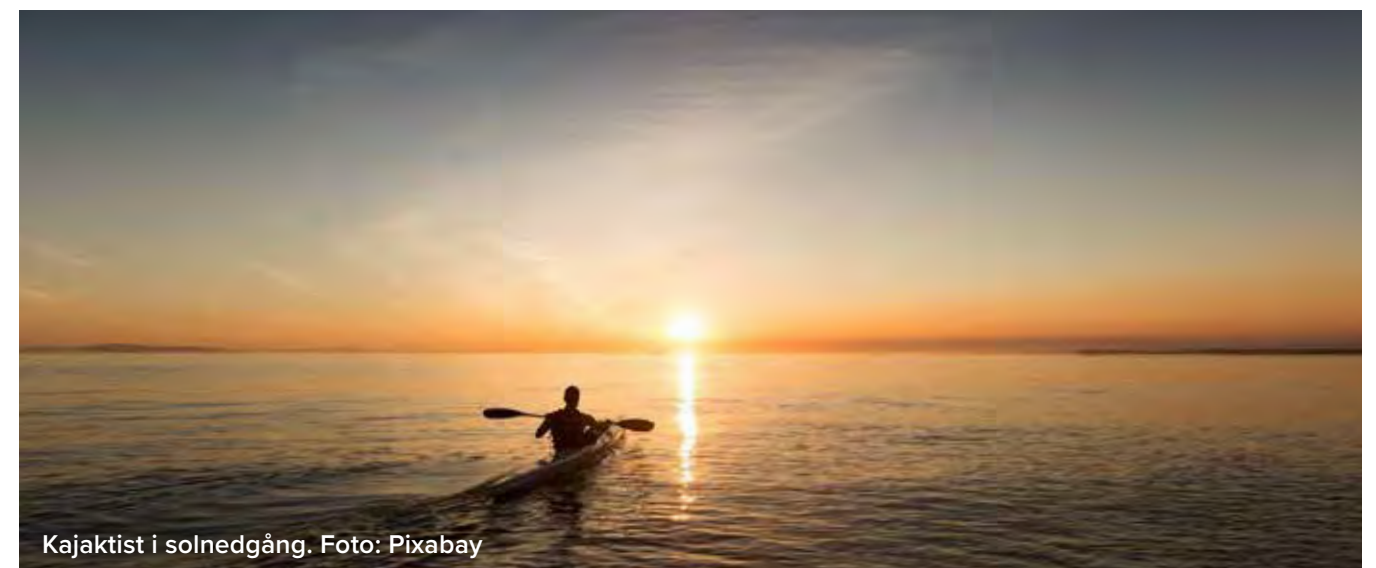
Ytterligare globala mål som bedöms stötts är *4, god utbildning för alla*, där Bergön kan vara en tillgång för forskning kopplad till framtida nationalpark med anläggningar och boende. Besökscentrum har en viktig pedagogisk och allmänbildande funktion kring hav, kust och biologisk mångfald. *Mål 5, jämställdhet* – skärgården tillgängliggörs för fler. Personer med båtintresse som kan ta sig runt i skärgården idag är till övervägande del män. När Bergön byggs ut är det också en självklarhet med *rent vatten och sanitet för alla (mål 6)* med cirkulära lokala system genom att bland annat nyttja infrastruktur i form av ledningar/ledningsgravar från kustartilleribasen.

En ålgräsäng upptäcktes vid NVI vid nordöstra sidan av Bergön. Ålgräsängar är ett mycket produktivt ekosystem och viktig barnkammare för fisk. Foto: Tång & Sânt

Bioreningsverk som med mikroorganismer och vattenrenande växter renar avloppsvattnet. Kan seriekopplas. Foto: Alnarp Cleanwater

Kajaktist i solnedgång. Foto: Pixabay

Principer för användning av mark och vatten

Syftet med en planläggning av Bergön är att i första hand tillgängliggöra skärgårdslandskapet genom att etablera en nod och en entrépunkt till den yttre skärgården.

Bostäder i olika former regleras så att allmänhetens tillgång till öns natur, havet och militärhistorien i största möjliga mån inte påverkas negativt. Planbestämmelserna möjliggör för en varierad bebyggelse i storlek och uttryck och avses kompletteras med ett gestaltnings- och kvalitetsprogram som reglerar byggnadernas arkitektoniska gestaltning, placering och utformning. Detta program knyts till exploatörer i ett avtal.

Majoriteten av ön planläggs som allmänt tillgänglig naturmark, vilket är särskilt viktigt i den södra delen av ön där de högsta naturvärdena finns.

Naturmarken i det södra området avses till viss del skyddas och skötas som ett naturreservat tillsammans med omgivande vatten och öar. Området redovisas med en illustrationslinje för tänkt naturreservatsgräns. Under detaljplaneprocessen ska detta utredas vidare.

Bestämmelserna som listas nedan är exempel för att visa grundtanken med regleringen. I plankartan som tillhör planeringsbeskedet redovisas endast användningsområden. Inga egenskaps- eller administrativa bestämmelser anges där.

ALLMÄN PLATS MED ENSKILT HUVUDMANNASKAP	
NATUR – Naturområde	Användningen syftar till att bevara Bergöns naturområden och utveckla de naturvärden som finns på platsen genom varsam skötsel. Naturområden med skog ska i huvudsak lämnas friväxande, där död ved och orörd natur ger en ökad biologisk mångfald. . Inom naturområdena har allmänheten tillgänglighet och mindre vägar, gångstigar etc. får anläggas om det anses nödvändigt för att underlätta tillgängligheten i området. Även byggnader för skötsel och drift får anläggas.
GÅNG – Gång och cykelväg	För att säkerställa allmänhetens tillgång och tydliggöra att de vägar som redan finns inom planområdet ska nyttjas för allmänheten regleras de primära stråken i området med gång- och cykelväg. Inom användningen cykel får även mindre motorfordon framföras. Det kommer inte finnas någon biltrafik på ön vilket gör det olämpligt att reglera stråken med exempelvis allmän plats – gata.
TORG ₁ - Torg	Vid ankomst till Bergön anländer besökare eller boende först till en torgbildning från vilken det är möjligt att orientera sig på ön och stanna till vid servicebyggnader för enklare ärenden eller besöka en utställningslokal. Torget ska vara en välkomnande plats för alla vilket gör det lämpligt att reglera ytan med bestämmelsen TORG. Längre norrut finns ytterligare en plats lämplig för torg då området ligger högt vid en militärlämning som kan fungera som en samlingsplats.
TORG ₂ - Hamnområde tillhörande småbåtshamn med kaj, bryggor och service- och förrådsbyggnader	Bergön har en befintlig kaj som möjliggör anropsstyrd kollektivtrafik. Kajen föreslås att utvecklas med en småbåtshamn för att kunna ta emot fler besökare till ön. Norr om befintlig kaj planeras för ytterligare en småbåtshamn för både besökare och boende. För att skapa goda möjligheter för landstigning för kajaker, båtar m.m. regleras dessa områden som allmän plats för att tydliggöra allmänhetens tillgång. Inom områdena ska det även vara möjligt att uppföra maritima konstruktioner av en begränsad area.

VATTENOMRÅDEN	
W ₁ – Småbåtshamn med tillhörande bryggor och vågbrytare	Vid den befintliga kajen och i ett område norr om denna planeras för två småbåtshamnar för besökare och boende på ön. Inom dessa får bryggor och eventuella vågbrytare anläggas. Dessa ska vara allmänt tillgängliga.
KVARTERSMARK	
N ₁ – Friluftsliv och camping (endast tält)	Användningen ”Friluftsliv och camping” syftar till att styra var anläggningar och platser för friluftslivet kan placeras för att minska negativ påverkan på befintliga naturvärden. Bestämmelsen avser alla typer av anläggningar för friluftslivet såsom servicehus, bastu, fågeltorn, vindskydd, grillplatser, upptagningsplats för kajak och enklare toaletter (exempelvis torrdass). Även mindre övernattningsboenden ingår i användningen. Bestämmelsen reglerar även tältplatser då det finns områden på Bergön som inte lämpar sig för uppställning av tält, exempelvis på berghällar eller inom värdefull natur.
O ₁ – Hotell och vandrarhem	Användningen syftar till att möjliggöra utvecklingen av Bergön som en besöksnod, genom att hotell och vandrarhem anläggs i anslutning till besöksanläggningen. Övernattningsmöjligheter av olika slag lockar besökare med olika förutsättningar och krav på boende samt gynnar de andra funktionerna som planeras i området såsom restaurang.
O ₂ – Uthyrningsbostad	Den huvudsakliga användningen för majoriteten av bostäderna i området är uthyrning. Inom användningen ”Bostäder” är det möjligt med uthyrning av bostaden i en mindre skala, så länge huvudsyftet fortfarande är varaktigt boende och omgivningspåverkan inte blir för stor. För att säkerställa att uthyrning kan ske används därför användning ”B – Bostäder” i kombination med ”O ₂ –Uthyrningsbostad”.
B – Bostäder	En del av syftet med detaljpanelläggningen är att skapa ökade möjligheter för boende av varierande typ i skärgården. Bostäderna föreslås bestå av en variation av storlekar som möjliggör varierande boendeformer såsom helårsboende, deltidsboende och fritidsboende.
R – Besöksverksamhet	Användningen besöksverksamhet möjliggör en variation i användningen som tillsammans bildar det besökscentrum som Bergön föreslås att bli. Besökscentrumet föreslås innehålla både hotell, restaurang och lokaler för utställningar, utbildning och forskning, likt ett naturum. Även informations- och servicebyggnader ingår i bestämmelsen.
E ₁ – Teknisk anläggning	Utvecklingen av Bergön föranleder att tekniska anläggningar för vattenrening, avsaltning, avlopp och transformatorstationer behöver anläggas för att säkerställa den tekniska infrastrukturen i området.
EGENSKAPSBESTÄMMELSER FÖR VATTENOMRÅDEN	
Utnyttjade av vattenområden	Inom områden betecknat med W ₁ ska största tillåtna area för bryggor begränsas